

Noemi Katznelson og Birgitte Simonsen

Udsatte unge i et landområde

Center for Ungdomsforskning // Learning Lab Denmark
Danmarks Pædagogiske Universitet

Udsatte unge i et landområde

Center for Ungdomsforskning (CeFU)

Det er de unge, der er centrum af CeFUs arbejde. Deres adfærds-, bevidstheds- og identitetsformer adskiller sig på mange måder fra tidligere generationers. Traditioner er under opbrud og et kompliceret mønster af brydninger præger hverdagen i uddannelsesinstitutioner, demokratiske organiseringer og på arbejdsmarkedet.

Centrets formål er at analysere de måder, som unge indgår i samfundsinstitutionerne på, og at indsamle den eksisterende viden derom. Centret beskæftiger sig bl.a. med unges uddannelsesvalg, medievaner, kønsroller, politiske adfærd, kriminalitet, etnicitet og sundhed.

CeFU skal i den forbindelse være med til

- at afkode dette mønster af brydninger at tage initiativ til yderligere forskning med og om unge
- at koordinere den eksisterende ungdomsforskning i Danmark
- at formidle ungdomsforskning til et bredere publikum bestående af uddannelsesinstitutioner, beslutningstagere, organisationer og andre interesserede
- gennem statistisk materiale at dokumentere unges holdninger, adfærd og levevilkår

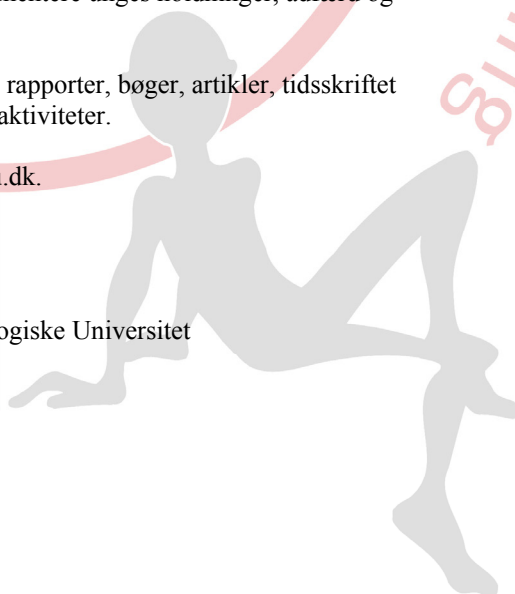
Centrets aktiviteter udmønter sig løbende i rapporter, bøger, artikler, tidsskriftet Ungdomsforskning, konferencer og andre aktiviteter.

Centrets hjemmeside kan ses på www.cefudk.dk.

Kontaktadresse:

Center for Ungdomsforskning
Learning Lab Denmark, Danmarks Pædagogiske Universitet
Emdrupvej 101
2400 København NV
+45 3955 9933

Center for Ungdomsforskning

Indholdsfortegnelse

1. INTRODUKTION.....	2
2. PROFIL AF DE UNGE I UNDERSØGELSEN.....	3
DET UDFORDRENDE VOKSEN LIV.....	3
OPSAMLING.....	4
3. FAMILIEBAGGRUNDE OG ALMENE VILKÅR	5
OPSAMLING.....	7
ALMENE PERSPEKTIVER – AT VÆRE UNG I ET RISIKOSAMFUND	8
BAGGRUNDEN FOR DENNE SITUATION, OG ER DER NOGET NYT I DEN?	8
4. ØNSKER FOR FREMTIDEN	11
DEN UOVERSKUELIGE FREMTID	11
DEN HÅBEFULDE FREMTID.....	12
ET SKUB PÅ VEJEN I DEN RIGTIGE RETNING?	13
BOTILBUDET	13
SPECIALSKOLEN	14
PRODUKTIONSHØJSKOLE/EFTERSKOLE	14
KOMMUNEN	14
VUC	16
OPSAMLING.....	16
<i>Almene perspektiver om unge og fremtidsplanlægning</i>	<i>17</i>
<i>Udsatte unge.....</i>	<i>17</i>
5. ARBEJDSBEGREB.....	18
ET KLASSISK LØNARBEJDSBEGREB.....	18
ET SENMODERNE ARBEJDSBEGREB.....	19
KØNSOPDELTE ARBEJDSFORESTILLINGER.....	20
ALMENE PERSPEKTIVER PÅ UNGE OG ARBEJDE.....	21
6. FORÆLDREKOMPETENCER – OPLEVELSER OG ØNSKER	23
DE BEKYMREDE FORÆLDRE	23
DE TILFREDSE FORÆLDRE	26
OPSAMLING.....	27
7. KONKLUSION	28
KARAKTERISTIK AF DE UNGE.....	28
SENModerne MARGINALISERING	29
DE GODE OPLEVELSER OG DEN MANGELFULDE INDSATS	29
FAMILIEN SOM OVERLEVELSESSTRATEGI	29
DEN FREMTIDIGE INDSATS.....	30
8. UNDERSØGELSENS METODE.....	31
INTERVIEWFORTEGNELSE	31
KVALITATIV INTERVIEWMETODE.....	31
UNDERSØGELSENS STATUS OG UDSIGELSESKRAFT	31
9. LITTERATURLISTE.....	33

Bilag 1: Ansøgning og projektbeskrivelse

1. Introduktion

Vi ved fra den generelle ungdomsforskning at vores samfund producerer nye marginaliseringsformer - såvel i Nørre Rangstrup Kommune som mange andre steder. Der synes at være en voksende gruppe unge der ikke bliver positivt integreret i hverken uddannelsessystem, arbejdsmarked, foreningsliv i allerbredeste forstand eller samfundet i det hele taget.

Der er tale om en sammensat gruppe af unge som ikke uden videre lader sig rubricere. Vi kender dem som unge der i vid udstrækning kommer fra socialt belastede hjem og er i fare for at videreføre den negative sociale arv de har med

sig, det er unge uden en stabil tilknytning til arbejdsmarkedet, uddannelsessystemet og det etablerede fritidsliv.

Baggrunden for denne undersøgelse er en bekymring for en stigning i antallet af sådanne udsatte unge. En stigning som bestemt ikke kun finder sted i Nørre Rangstrup, men i alle samfundets dele og lag (Ungdomsforskning 2004). Der er et voksende antal unge der ikke får en erhvervskompetencegivende uddannelse og som heller ikke kommer ordentligt i gang med en selvstændig voksentilværelse.

I Nørre Rangstrup er problemstillingen omkring de udsatte unge sat på spidsen idet området, som andre udkantsområder i landet, er præget af en centralisering og flytning af arbejdspladser og uddannelsesinstitutioner til de større byområder. Hertil kommer at der løbende gennem særligt de sidste 10 år har været en voldsom stigning i de krav og kvalifikationer der skal til for at de unge kan klare sig på arbejdsmarkedet og i ungdomsuddannelserne.

Udfordringen i forhold til de udsatte unge består i forlængelse heraf af at skabe de bedste betingelser for at de unge bliver i stand til at bryde med det negative spor de er kørt ind på. De har behov for støtte, vejledning og særlige foranstaltninger. Og de har behov for at de forskellige instanser og indsatser er koordinerede. Undersøgelsen skal i den forbindelse bidrage til at danne et vidensgrundlag for tilrettelæggelse af den fremtidige indsats.

Interessen i undersøgelsen samler sig primært om at afdække de unges perspektiv, som grundlag for eksisterende og eventuelt kommende tiltag. Desuden og sekundært deres forældres i det omfang det kan lade sig gøre indenfor de økonomiske rammer for projektet.

Den arbejdsgruppe der står bag undersøgelsen har registreret de uheldige handle-mønstre, men har et behov for at få systematiseret motivationsstrukturerne og bevæggrundene bag.

Derfor vil der i særlig grad blive lagt vægt på hvordan disse unge oplever deres situation problemer og muligheder. Det er undersøgelsens formål at give udtryk for de unges oplevelser og interesser.

Supplerende til det fokus der er på de unge, er der også gennemført interviews og samtaler med relevante ressourcepersoner i kommunen med henblik på at indhente så mange data omkring målgruppen som muligt, ligesom der er gennemført et antal forældreinterview ved besøg i hjemmene.

I samarbejde med arbejdsgruppen blev en gruppe af de unge udvalgt til at blive interviewet ud fra at det skulle være:

- 1) unge der giver anledning til bekymring.
- 2) unge som de mange systemforvaltere i er i tvivl om hvordan skal håndteres.
- 3) unge som tilsammen danner så bred en gruppe som muligt af de udsatte unge.

I alt medvirker 15 unge i undersøgelsen enten via individuelle eller gruppeinterviews. Interessen samler sig ikke om de enkelte historier og der er derfor i vid udstrækning anvendt anonymiserende teknikker af hensyn til de unge og deres forældre. Dog oplyses i forbindelse med den enkelte udtalelse kønnet, der angives med et K eller et M for kvinde og mand.

2. Profil af de unge i undersøgelsen

I undersøgelsen indgår 15 unge der alle på den ene eller den anden måde behøver hjælp for at komme videre med deres tilværelse. Vi har dels interviewet unge der har bopæl i et botilbud for udsatte unge, dels unge der bor hjemme eller alene men er i kontakt med de sociale myndigheder på den ene eller den anden måde – går på produktionsskole eller produktionshøjskole, er i aktivering eller i praktik med forskellige former for løntilskud eller går på VUC og tager så mange eller så få fag som de nu kan klare.

Målgruppen er som nævnt primært de unge der har en svag eller manglende deltagelse i uddannelse/arbejde/fritidsliv. Unge som synes at være 'gået i stå', og dermed befinder sig i en særdeles udsat position. Typisk vil de være hjemmeboende eller i botilbud og være belastet af en negativ social arv. De unge er for de flestes vedkommende mellem 16 og 25 – men alder er ikke i sig selv afgørende. De har forladt folkeskolen (fra det almindelige spor eller fra specialskolen) og er f.eks. efter efterskoleophold, vendt tilbage til lokalsamfundet, hvor det ser ud til at særlig støtte og vejledning vil være påkrævet som fundament for en værdig voksentilværelse.

Gruppen har fællestræk i henseende til at det er unge har behov for indgriben og støtte af forskellig art, men der er naturligvis også store individuelle forskelle i hvad der forårsager støttebehovet. Nogle har meget traumatiske oplevelser i barndommen f.eks. misbrug i hjemmet, sygdom i hjemmet, mange skift og brud. Der er mange søskende og halvsøskende og sporadiske anbringelser udenfor hjemmet. Nogle har fået børn i en meget tidlig alder, andre har haft meget svært ved at følge med i skolen. Nogle kan fortælle udførligt om deres psykiske problemer, andre kan næsten ikke sige noget.

Det udfordrende voksenliv

Her følger fire illustrative og meget forskellige udtalelser om vanskeligheder med at få et selvstændigt voksenliv til at hænge sammen. I den første udtalelse er det helt konkret en kvinde, hvor en graviditet som 17-årig cementerer vedkommendes skæve kurs, men det er tydeligt at også andre forhold har spillet ind.

"Ja, men før jeg fik min søn der har jeg jo ikke lavet så meget, der har jeg været på kontanthjælp, det har jeg været hele tiden. Og så var jeg på teknisk skole i en periode på, hvad har det været, en otte, ni måneder, hvor jeg også har fået kontanthjælp, hvor kommunen har været inde og sponseret det. (...)"

"Jeg mødte ham lige da jeg var stoppet på efterskolen. Og der var jeg startet på handelsskole, men så fordi at jeg ville være sammen med ham, og jeg var så vild med ham, så droppede jeg ud af handelsskolen. Og jeg var også skoletræt der i tiende klasse på efterskolen, der dalede mine karakterer noget, og så havde man sin kæreste, som man vil være sammen med hele tiden, det kunne ikke lige hænge sammen. Så jeg droppede ud af handelsskolen, blev smidt ud af min mor fordi jeg aldrig var hjemme, fordi jeg var sammen med kæresten hele tiden. Ja. Og så var vi sammen i et halvt år, hvor jeg så fandt ud af at jeg var gravid, så gik det lidt stærkt det hele." (K)

Efter barnets fødsel går meget skævt og hun ligger underdrejet med store psykiske problemer i årevis. Hun får fortsat meget støtte og det er også nødvendigt.

En anden ganske ung kvinde er i en lignende situation, hvor hun venter sit andet barn. Hun

er aktuelt i aktivering og har aldrig været på arbejdsmarkedet. Hun kan fortælle om en belastet barndom med mange brud og svigt, og hun har også brug for megen støtte, hvis hendes egen opvækstsituation ikke skal reproducere. Hun er ikke glad for at være i aktivering, men er heller ikke i stand til at opstille alternativer.

”Jeg har været her (i aktiveringsprojekt) over et år, jeg skulle på barsel, og så kunne jeg ikke finde noget arbejde. Inden barsel var jeg også heroppe, det var da jeg blev smidt ud hjemmefra, så kom jeg heroppe. Jeg gik hjemme til jeg blev 18, så kom jeg herop, og nu er jeg gravid igen og skal snart på barsel.”(K)

De to kvinder er eksempler på hvordan vanskeligheder i forhold til det at gennemføre en uddannelse løses ved at søge mod de nære familiære sammenhænge. Det selv at ville skabe sig en familie bliver således på en gang løsningen af kvindernes problemer med at klare sig på de forskellige uddannelser og på arbejdsmarkedet, samtidigt med at de drømmer om at skabe sig en tryk familiemæssige platform som de aldrig selv har fået.

En ung mand fra en meget vanskelig familiebaggrund fortæller følgende:

”Min familie bor i nærheden, men jeg vil ikke bo sammen med alkoholikere, jeg vil bo her i byen. Men jeg har løbet forvirret rundt for at få hjælp til at få et arbejde, jeg har gået et helt år uden at lave noget – det er svært, jeg boede hjemme, vi boede alt for mange. Jeg er ordblind, men det går godt med det mundtlige.” (M)

I dette tilfælde er det arbejdsløsheden der opleves som problemet. Interviewpersonen er på interviewtidspunktet i praktik med støtte, og det er han henrykt for – men hvad der skal ske bagefter? Hvor han skal bo? Og hvad han i et hele taget skal stille op med sig selv er helt uklart for ham.

Han er således et eksempel på en af de mange unge, som har meget svært ved at se hvilke perspektiver, der er for at de kan bryde med deres vanskelige situation og baggrund. Så længe han ikke er involveret i hverken et arbejdsliv eller engageret i forenings- eller fritidslivet, er faren i høj grad til stede for at han ’falder’ tilbage i sit velkendte familiemønster som er præget af bl.a. misbrug.

En anden ung mand har følgende dobbeltbundede svar parat til interviewerens om sin aktuelle situation:

”Jeg hedder (...) og jeg bor (...) i en ungdomsbolig og jeg går på Teknisk skole. Jeg er her fordi jeg er ordblind, og jeg har svært ved at komme ind i systemet... Er det godt svaret?”(M)

Denne unge mand mærker kun alt for godt at han har et problem, idet han har vanskeligt ved at leve op til de krav der stilles for at kunne gennemføre uddannelse og få arbejde. Han ønsker på den ene side at fremstå som en ’normal’ ung der går på teknisk skole, samtidigt med at han oplever at have vanskeligheder med at leve op til de normalitetskrav der følger med. Han føler sig udenfor og er usikker på om han slår til. En følelse der også kommer til udtryk i den sidste sætning, hvor han tilmed udtrykker usikkerhed i forhold til om han gør det godt nok i interviewet.

Opsamling

De 4 udtalelser viser spændvidden i de unges problemer og understreger samtidigt at det for mange af de unges vedkommende drejer sig om ikke blot et enkelt afgrænset problem, men om en vifte af problemer indenfor forskellige livsområder. Det strækker sig over traumatiske oplevelser, store faglige vanskeligheder, tidlige graviditeter, arbejdsløshed, en baggrund med misbrug i barndomshjemmet eller bare meget ustabile opvækstforhold. Disse og flere vanskeligheder fletter sig sammen til et komplekst billede der ikke lægger op til standardløsninger.

3. Familiebaggrunde og almene vilkår

De fleste unge i undersøgelsen er præget af at de kommer fra ustabile og socialt udsatte barndomshjem. Historierne er naturligvis forskellige, men de rummer alle elementer af brud, massiv arbejdsløshed, massivt, men sporadisk fravær af forældre, alkoholmisbrug, mange halvsøskende som følge af mange skilsmisser, forskellige former for placering/ophold uden for den biologiske familie. Den biologiske familie har på en række punkter været afmægtig. En typisk historie om forældreafmagt lyder sådan:

"Jeg kan også huske at boede jeg hos en kammerat i næsten et år. Så mig og hans forældre vi kom efter mine ting, jo. Det var efter to, tre uger. Og så kom hun (moderen) klokken syv om aftenen. Hun gad ikke hjælpe, "okay, fint nok", tænkte vi og så da vi næsten var færdige, så sagde min mor bare: "Kan I ikke se at skynde jer lidt, nogle skal snart til at sove". Og der var klokken otte eller sådan noget. Og det blev vi da sure over, og det ene og andet. Og så stod hun og svinede en kammerats familie til, med det ene og andet og hun kender dem overhovedet ikke, hun ved ikke hvem de er." (M)

Moderen reagerer med kulde på den ydmygende situation. Hun synes på alle måde ude af stand til at håndtere både den specifikke situation den unge fortæller om her i citatet eller mere generelt det at tage vare på sit barn. Den unge mand har en lang og svær opvækst bag sig, men han ser stadig sin mor, og han er også nødt til at ty til hende med stort og småt. En situation der gør sig gældende for mange af de unge, som fortsat er afhængige af deres forældre til trods for at de samtidigt ønsker at lægge afstand til disse.

"Jeg er faktisk temmelig ond mod hende nogen gange, hvis jeg går derover, udnytter hende, fordi hvis jeg skal klippes, så tænker jeg at hun har en trimmer og om jeg ikke kan låne den, og så afviser jeg hende stort set hele tiden. Jeg gider ikke snakke med hende. Hver gang hun siger et eller andet, så får jeg sådan et had op i mig. Og det at hun ikke har sagt undskyld til mig endnu. Mange siger at jeg ikke skal forvente en undskyldning." (M)

"Ja men jeg endte i plejefamilie fordi min mor og far de drak jo/eller min stedfar. Min rigtige far har jeg ikke set i ... tolv år, har jeg ikke set ham." (K)

"Min stedfar han drak jo som et rent hul i jorden faktisk. Og det fik han jo hende trukket med i og så begyndte hun jo også at drikke. Det gik jo sådan hver dag at jeg ikke kom i skole og... min mor blev gennembanket dag og nat jo... og det kunne jeg simpelthen ikke leve med .. at det blev ved med at fortsætte. Så min mellemste bror han hentede mig, og så pakkede jeg mine ting, og så flyttede jeg." (M)

"Jeg vil også sige at jeg kan få en dårlig dag, men det er så igen med min mor, det er hvis jeg ser min mor, så kan resten af min dag være dårlig. Det er sådan lidt automatisk, det er sådan lidt ... lort." (M)

Citaterne afspejler den svære kamp det er at se i øjnene at relationen til forældrene må blive anderledes hvis de skal klare sig selv. Det efterlader de unge i en uendelig ensom situation, som kræver at de ser det i øjnene at deres forældre ikke har været gode nok. En ung kvinde formulerer det således:

"Nej jeg har ikke kontakt til min far. Jeg ønsker det heller ikke selvom jeg gerne ville. Jeg savner en far, men så længe han drikker så meget så ved jeg kan få det så dårligt at jeg græder, jeg stortuder hver dag og det vil jeg ikke." (K)

Den unge kvinde har meget stærke følelser af savn og ambivalens og hun behøver både støtte og opbakning hvis hun ikke skal se sin far i en presset situation.

Det er gennemgående hos de unge at de nærer ønsker om at få et andet liv end deres forældre. Men det kan være svært, for det samvær der tilbydes ikke alene hos forældrene, men også i ungdomskulturen ofte er fest- og alkoholpræget.

"Min mor drikker meget. Hun har i flere omgange budt mig ind "skal vi ikke ind og have en øl, skal du ikke ind og have aftensmad", eller et eller andet. Uanset hvornår som helst at det er. For mig der må folk gerne drikke i hverdagen, men det gider jeg ikke, jeg gider ikke ende som

min mor. Vi fester næsten hver weekend, nu gider jeg ikke feste, men det gør jeg så alligevel, det er nok fordi at jeg håber/jeg gider ikke ende som min mor, det gider jeg ikke.” (M)

Udfordringen for den unge her er således både at holde sig ud af det misbrug der tilbydes hjemmefra samtidigt med at vedkommende også skal kunne sige fra i sociale sammenhænge med andre unge, som også ofte kan være domineret af misbrug eller brug af rusmidler.

Bag erkendelsen af ikke at ønske en tilværelse som ens forældre, gemmer der sig megen sorg og en klar oplevelse af at noget er tabt. De unge i materialet har haft meget svære forhold at tackle, hvilke efterlader dem med smertelige savn.

”Ja, men jeg har jo godt nok ikke min mor mere, for hun er død for to år siden. Men altså dengang, der ønskede jeg virkeligt at hun kom ud af det der drikkeri, og hun kunne tage sig sammen til at jeg kunne komme hjem og bo, og jeg kunne få en god barndom igen.. og at jeg så min far igen.” (K)

Der udtrykkes umulige ønsker om at forældrene skal være helt anderledes end de er og der fortælles om forældre der ikke har opført sig som voksne og som ikke har magtet at gå ind i en forældreposition. Rollerne mellem forældre og børn har været uklare og adfærden hos forældrene har på mange måder været lig den man kunne forvente af børnene. En ung mand beskriver dette på følgende måde:

”Hun (moren) skal tage hensyn til nogle andre folk end hende selv. Da jeg holdt fester osv. da kom hun med, for det tænkte jeg ikke så meget over. Så har jeg bare fundet ud af at hun lagde an på folk og hvis de så ikke gad, og det var der faktisk ikke nogen der gad med hende, så blev hun bare sur og uvenner med dem. Hun skal give meget mere omsorg. Lige siden jeg fik min lillesøster, der har jeg sådan set hjulpet hende op hele vejen gennem det ene og det andet. Og så blev jeg smidt ud så jeg ikke rigtigt kunne hjælpe hende med noget.” (M)

Moren synes alene at tage udgangspunkt i sine egne behov, ligesom hendes opførsel indikerer at hun ikke magter at tage forældrerolle på sig i relation til sin søn og hans venner.

For nogle af de unge der har brudt med forældrene udtrykkes der udover smerte og afsavn også tilfredshed ved uafhængigheden, ved at være i stand til at klare sig selv. Det giver anledning til et håb om en bedre fremtid. For andre spiller ambivalensen ind og de ønsker fortsat at holde kontakten med forældrene, eller genoptage en eventuelt afbrudt kontakt til trods for at de er klare over at det indebærer en risiko for at blive såret igen.

”Efter jeg er blevet smidt ud, så er vi blevet gode venner. Men som x siger, jeg vil også gerne i kontakt med min far, men jeg føler bare at jeg først lige skal være klar til det. Nu vil jeg siden gerne have lidt mere styr over mit liv end jeg har lige nu.” (M)

”Jeg er på en måde glad for at være smidt ud, for altså jeg har fået det meget bedre med mig selv. De kærester jeg havde da jeg boede hjemme hos min mor, hun turde ikke lade dem blive alene, hvis jeg lige var på arbejde i to, tre timer nede i Fakta, hun turde ikke lade dem være hjemme. Hun var bange for at de gik rundt og stjal det ene og det andet.” (M)

En kvinde beskriver i den følgende række af citater den proces hun har været igennem:

”Ja, men vi har haft meget sygdom i familien. Jeg mistede en lillesøster i ’96. Ja, men det var lige da jeg skulle til at starte på efterskolen. Så mente min mor for at jeg skulle komme lidt hjemmefra, fordi jeg har været i plejefamilie hver anden weekend i den tid min lillesøster var syg for at komme ud og opleve noget andet og sådan noget. Og så mente hun at det var det bedste for mig og så også de fleste af dem jeg gik i folkeskolen med der, de tog på efterskole. Så var det egentlig meget godt at jeg også skulle det. Og i ’99 der døde min storebror af en hjernesvulst, så vi har haft meget.”(K)

Udover flere voldsomme sygdomshistorier er familieforholdene sjældent enkle, der kan være meget at forholde sig til og balancere imellem.

”Altså min mor og far gik fra hinanden da jeg var et par år gammel. Og min mor og far har mig sammen og havde så også min storebror der. Og så blev min mor gift igen, og fik to børn med ham. Og den ene af dem var så min lillesøster, som døde der og så har jeg/de en dreng på

sytten. Og så har min mor så giftet sig igen, hvor hun også fik to børn. Så jeg har tre brødre hjemme ved min mor nu, og min far har så giftet sig med en kone fra Thailand, som har han har tre drenge med nu.” (K)

De svære familiehistorier kan ligge helt oppe ved overfladen og trækker store spor også bagud.

”Mig og min mor vi er aldrig nogensinde kommet rigtig godt ud af det med hinanden, men så her for et par år siden, så knækkede jeg fuldstændig og så havde jeg også en snak med min mor hvor hun så langt om længe har søgt hjælp også, så hun har gået til noget psykolog nede i....” (K)

Der er heller ikke overskud og støtte at hente hos moderen i forbindelse med datterens tidlige graviditet:

”De første par måneder der var hun da meget hysterisk og det var noget pjat, og nu havde jeg jo ikke kendt Martin særlig længe. Hun har også sagt at hun ikke ville passe ham. Vi har selv valgt at få ham, så. Hun kommer aldrig og besøger mig. Ja, hun kommer til vores fødselsdage, men det er også det. Jeg må lære at leve med det. Jeg har altid været så sur på hende, jeg har altid været så sur på min far, og bebrejdet mig selv en masse ting for at tingene har været sådan omkring mig. Så nu er jeg begyndt at tænke på mig selv og så alle andre kan bare holde sig væk fra mig. Hvis de kommer med nogle problemer eller sure miner, så skal de bare holde sig væk fordi det kan jeg ikke bruge til noget i mit liv mere, det gider jeg ikke.” (K)

Der er ting der har måttet ses i øjnene og svære beslutninger det har været nødvendigt at tage. Hun har haft en forfærdelig historie og nogle massive dyk og hun har meget lidt støttende forældre, faren ser hun slet ikke. Alligevel oplever pågældende unge kvinde at hun efter et selvmordsforsøg bliver udskrevet til ingenting, hun er nødt til at flytte hjem til sin mor som hun ikke kan med overhovedet og som aldrig besøger hende eller datteren, men hun kunne ingenting selv så det var nødvendigt. Hun er på den baggrund meget glad for at der nu er et tilbud der hedder Familiehuset.

”Nu har vi jo fået opbygget Familiehuset til familier, hvis der er noget. hvis du har børn i alle aldre, hvis der er det mindste, har du nogle spørgsmål om børnepenge eller større eller mindre problemer, så er de til rådighed hele tiden. Også min familierådgiver kan jeg ringe til fireogtyve timer i døgnet også, så kontakter hun mig.” (K)

Det er en tryghed hun kan bruge – hun er meget glad for ikke at være alene. Hun er meget ressourcekrævende, således har hun 3 personer tilknyttet, en voksenalder, en psykolog samt en familievejleder, men det virker og hun har mod på at gå videre med sit liv, som hun oplever hun er ved at få styr på.

Opsamling

Mange af de unge befinder sig i den meget vanskelige og ambivalente situation det er, at have nogle forældre der ikke magter selv elementære forældrekompetencer. De har brug for voksne at identificere sig med og at være sammen med og føle tilhørsforhold til. Det er således paradoksalt i forhold til disse unge med en svær familiebaggrund, at de har ekstra meget brug for støttende voksne netop fordi de ikke kan bruge deres egne forældre.

For en del af de unges vedkommende er det en konstant overvejelse om hvorvidt kontakten til forældrene skal opretholdes eller ej. En overvejelse og ambivalens som også afspejler sig i de professionelles holdninger til hvad der virker for de unge (dette perspektiv er dog ikke en del af undersøgelsens genstandsfelt og skal derfor blot nævnes). Materialet viser at det i forhold til flere af de unge synes at være styrkende for de unges identitetsfølelse at frasiere sig de af forældrenes handlinger som opleves som grænseoverskridende og uacceptable for de unge. Det er dog en meget smertelig proces som gerne skulle føre til at de unge efter at have rustet sig og i højere grad fundet deres egne ben at stå på, bliver i stand til at genoptage kontakten til forældrene.

Almene perspektiver – at være ung i et risikosamfund

For til fulde at forstå omfanget af den vanskelige situation de unge befinder sig i, er det væsentligt også at rette blikket mod de vilkår der knytter sig til det at være ung i dag. Her trækker den generelle samfundsmæssige udvikling i en retning hvor unge i stadig større udstrækning – på godt og ondt – forventes selv at overtage ansvar for sin egen skæbne og sit eget liv. Udviklingen hænger sammen med at den enkelte på sin vis har så mange muligheder, så mange valg der skal træffes, og så meget ansvar for sig selv.

Der er i dag tilsyneladende åbnet uanede nye muligheder, og den enkelte stilles i udsigt at der er rigtig meget godt i vente i livet, hvis man spiller sine kort rigtigt – og ansvaret for dette får du når du forlader barndommen og bliver ung.

Der er ikke nogen faste baner at følge og der ligger ikke noget bestemt livsmønster foran dig. Godt nok kan du som såkaldt udsat ung måske føle dig både fastlåst og marginaliseret, men situationen er forvirrende, fordi der samtidig er tilbud til dig, og masser af rådgivning. Du får at vide at det er helt forkert at du ikke har nogen muligheder, eller at dine chancer for at frem til det gode liv måske ikke er så store.

Baggrunden for denne situation, og er der noget nyt i den?

Der har altid eksisteret underprivilegerede mennesker uden ret mange muligheder i vores samfund. Måske også flere end nu, men de har så ikke også haft den byrde at tumle med at de tilsyneladende har alle chancer og deres manglende succes derfor på en eller anden måde er selvforskyldt. Tidligere var der for de allerfleste mennesker simpelthen ikke ret mange valgmuligheder. Man blev født et sted, hvor der har været nogle få bestemte måder man kunne tjene til livets ophold på. Der herskede nogle bestemte normer, alle troede på den samme gud, og der var en temmelig afgrænset gruppe af det modsatte køn som man evt. kunne danne familie med, men også det var langt hen ad vejen reguleret. Det kunne godt være at man var fattig, og meget belastet, men det var ikke ens egen skyld, og man havde ikke haft store forventninger om at det kunne være anderledes.

Sådan er det ikke mere, og derfor er "ungdom" i dag en kritisk fase for de allerfleste. Det viser sig tydeligt for den gruppe unge vi kalder de udsatte. For denne gruppe er der meget store forskelle mellem det psykiske beredskab og de objektive muligheder den enkelte unge har for at kunne overskue og klare de mange valg. Det kræver nemlig refleksivitet dvs. at man kan tænke sig om, mærke hvad der er det rigtige, planlægge og ændre sine planer ud fra bevidste overvejelser og hvis ens hverdag og virkelighed er fyldt med problemer med vanskeligheder i familien, sorg og smerte over tab eller andet, er udfordringen for nogen nærmest uoverkommelig. Det bliver en løsning at sætte sig foran fjernsynet og stå af ræset.

Refleksivitet er et af de helt centrale begreber der har været brugt for at karakterisere kravene til den enkelte i senmoderniteten (Simonsen 02). Før industrialiseringen eksisterede der ikke begrebs- og bevidsthedsmæssigt nogen særskilt livsfase mellem barndommen og voksenlivet. Formelt blev man voksen når man blev konfirmeret, men reelt var der tale om en glidende overgang, hvor man allerede fra 7-års alderen blev inddraget i de voksnes arbejde. Der var ikke anledning til at reflektere over hvad man skulle gøre med sig selv, man var bare et bestemt sted, hvor det kunne være hårdt nok at være, men der var til gengæld ingen forestillinger hos den unge selv eller omverdenen om at det var noget den unge selv havde valgt eller havde ansvar for.

Samtidig er en ung i dagens Danmark op imod en gennemgående forestilling om hvordan det er at være ung. I denne forestilling knyttes der en særlig positiv aura til det at være ung, det forbindes med positive forestillinger om frihed, lethed, uforpligtethed, romantik og lykke. Ungdommen bliver en fase vi alle attrår og søger at fastholde.

Denne ungdomsforståelse kendes naturligvis også af de unge selv og indgår i deres måde at reflektere over sig selv på. Det indgår i selvforståelsen at det alle tiders livsfase man er midt i med fester, kærester, dans, munterhed og livsudfoldelse og det er så ekstra pinagtigt hvis det er helt umuligt at komme i nærheden af al den dans, alle de dates og kammerater og al den lethed og livsudfoldelse som medierne stiller op som en selvfølge i ungdomsårene.

Strukturelt og objektivt sker der store ting i ungdomstiden. Det er den fase hvor den samfundsmæssige sortering og differentiering finder sted, og det er også tiden for de store valg. Når unge i dag er ved at afslutte folkeskolen står de ved det første rigtigt afgørende valg. Der er tilsyneladende rigtig mange muligheder. Og det er så her at problemerne rejser sig med voksende styrke for den voksende gruppe af unge for hvem der ikke er alle disse muligheder.

To engelske ungdomsforskere (Furlong og Cartmel 1997) supplerer denne tanke med at unge i dag oplever at de har langt flere muligheder, men at usikkerheden og risikoen på samme tid stiger for alle grupper af unge. Man har indtryk af at de traditionelle retningslinier får mindre og mindre betydning, fordi individet nu kan vælge mere frit mellem mange forskellige muligheder, ligesom udviklingen mod selvstændig stillingtagen og individuelt socialt ansvar antyder at livschancer og risici bliver mere ligeligt fordelt mellem alle unge.

Denne ændrede opfattelse er på den ene side frisættende for den enkelte, på den anden side kan den også være meget belastende, fordi ansvaret for hvordan ens liv former sig i langt højere grad er blevet et personligt anliggende. Man har kun sig selv at skyde skylden på når noget går galt - også selv om vi lever i hvad der samtidig er blevet kaldt et risikosamfund (Beck 1992), hvor forhold som den enkelte på ingen måde selv er herre over med et slag kan ændre hele ens livssituation.

De valg der er tale om rækker i princippet lige fra en lang række daglige valg med hensyn til f.eks. varemærker og fjernsynsprogrammer til de mest overordnede valg af uddannelse, arbejde, partner, bolig, livsstil o.lign. – og det er karakteristisk at selv om man i vid udstrækning kan vælge om senere, og mange også faktisk gør det, så er ungdommen en fortættet fase for netop de store valg der for alvor sætter scenen for den enkeltes tilværelse og selvopfattelse. Og det kan jo nok lamme en svag gruppe unge med svage forudsætninger.

Der er imidlertid ingen vej udenom. For der er ingen ”normalbiografi”, ingen mulighed for at gøre hvad man plejer at gøre. Man skal opleve at man faktisk vælger det hele selv. Kun på den måde sker den identitetsdannelse der kan varetage en nogenlunde sammenhængende styring af alle de mange valg som unge i dag er kastet ud i og som er selve den centrale opgave i ungdommen i dag. Og denne opgave, denne refleksivitet og det identitetsarbejde, kan man være mere eller mindre godt eller skidt rustet til i kraft af sin opvækst og sine erfaringer. Men man kan ikke undgå den.

At være ung i dag indebærer bl.a. at skulle i gang med en kolossal proces der i princippet skal føre frem til en første og meget betydningsfuld stillingtagen til alle de store valg, til hvem man vil være og hvad man vil med sit liv på en lang række områder. Hvem er jeg?, hvem vil jeg gerne være? og hvad betyder det for mig? – det jeg nu præsenteres for og må tage stilling til. Dette er spørgsmål som den unge må kunne forholde sig realistisk til, og det er her den store opgave ligger. Og det allervanskeligste: du skal kunne se i øjnene hvad du dur til og hvad du ikke dur til, du skal kunne finde skæringspunktet mellem dine drømme og dine reelle muligheder.

I dag er det altså påtrængende nødvendigt at forholde sig til valg af uddannelse, arbejde, partner, seksualitet, familieforhold, boligform, forbrug, fritidsinteresser, musikstil, tøjstil, livsstil. Valgene koncentrerer sig ubønhørligt i ungdomsårene, og hele ens tilværelse

centrerer sig om man nu også får valgt det helt rigtige, det der netop er det rigtige for den enkelte. Man må hele tiden ”mærke efter inden i sig selv”, og det er faktisk noget der kræver en meget stor følsomhed og selverkendelse.

Kravet om at være i stand til hele tid at konstruere sin selvopfattelse og selvidentitet falder nogen forholdsvis nemt, dem der kan mærke inden i sig selv om de er på rette vej. Unge bruger ofte udtrykket at de hele tiden ”må mærke efter inden i sig selv”. Vendingen forudsætter at der er et sted, en psykisk instans, inden i den enkelte hvor man kan mærke efter og få et svar der netop er udtryk for én selv – eller for det vi pleje at kalde identiteten. Vendingen antyder også at det i dag kan være svært at komme i forbindelse med denne identitet, at den kan være gemt under andre lag man skal trænge igennem. Det går relativt nemt for nogen, mens andre skal have massiv hjælp for at komme igennem processen. Stort set alle unge også i denne undersøgelse kæmper med at finde ud af hvem de er, og hvad de skal stille op med sig selv mod odds der ikke giver dem mange chancer.

Undersøgelsen viser f.eks. at de allerfleste af de unge vil gerne sigte mod et fast job og et fast parforhold med børn og familieliv i gode omgivelser med gode venner og engagerende interesser. Men, men, men... samtidig ved de unge også godt at sådan er verden ikke længere, samfundet og arbejdslivet ændrer sig fra dag til dag, en uddannelse er altid kun midlertidig for der kommer hele tiden nye muligheder og nye kvalifikationskrav, og parforhold er ofte kun midlertidigt permanente. Derfor er det helt nødvendigt også at indstille sig på det foranderlige og uforudsete – det eneste man med sikkerhed kan forudse er foranderligheden. Og det kan virke decideret lammende for gruppen af unge der allerede har oplevet megen ustabilitet.

Unge står med andre ord overfor den svære opgave at de på én gang skal udvikle en nogenlunde fast og bæredygtig identitetskerne og samtidig praktisk og psykisk skal være i stand til at håndtere en kolossal omskiftelighed, hvor man aldrig kan være sikker på at det der er gældende i dag også er gældende i morgen. Det er en enorm og helt uoverskuelig opgave, som tidligere generationer har meget svært ved at opfatte og forstå fuldt ud. Ungdomstiden er en lang søgeproces, og det er klart at disse søgeprocesser er uhyre krævende for de unge. De skal hele tiden have alle antenner ude for at opfange og afkode signaler de kan styre efter.

Nogle kan klare det. I det politisk korrekte sprogbrug kalder vi dem ressourcestærke. Man kunne måske også identificere dem som netop dem der får udviklet en identitetskerne der er tilstrækkelig konsistent og stabil til at kunne klare de stadige omskiftelser og nyudviklinger. En kerne inderst inde der kan give brugbare svar når man ”mærker efter inden i sig selv”.

Andre har svært ved at nå dertil, deres søgebevægelser fortsætter med at være diffuse, og derfor bliver de kategoriseret som ressource svage. Deres identitet er fragmenteret, deres identitetskerne er for usammenhængende og ustabil til at kunne hamle op med omgivelsernes forførende tilbud og uoverskuelighed. Det er dem den engelske sociolog Scott Lash betegner som senmodernitetens ”refleksive tabere” (Lash 1994) de kan ikke klare den refleksivitet og selvforståelse der er nødvendig for at styre deres selvorientering.

4. Ønsker for fremtiden

En af undersøgelsens primære formål er at afdække de unges egne forestillinger om, hvordan de skal klare sig i fremtiden og hvilke tanker de gør sig om deres fremtidige liv. De unge er således i interviewene blevet spurgt om deres fremtidsforestillinger, men det er imidlertid blevet oplevet som meget svære spørgsmål og det er meget forskelligt i hvor høj grad de overhovedet opleves som meningsfulde af de unge.

De unges forestillinger aftegner et tydeligt mønster. De unge som oplever at være på rette vej ud af enten en problematisk baggrund eller situation er også i stand til at formulere nogle meningsfulde og sammenhængende forestillinger om fremtiden. Forestillinger som muligvis går på at fastholde den situation de befinder sig i.

De unge som derimod oplever deres nuværende situation er uoverskuelig og problemfyldt, er enten meget usikre på deres perspektiver eller helt ude af stand til at forholde sig til hvad der er perspektiverne for dem. De drømmer 'bare' om at deres nuværende situation forandres til det bedre. Hvordan dette skal ske og med hvis hjælp, ved de ikke. Således kommer fremtidsforestillingerne til at spejle de unges nuværende situation.

Den uoverskuelige fremtid

Den sidstnævnte 'gruppe' forholder sig i høj grad til hvad der skal ske de næste par timer, måske dage. De mere længerevarende perspektiver og en egentlig planlægning synes de ude af stand til at forholde sig til og tage hånd om. En ung kvinde beskriver det som følger:

"Jeg kan slet ikke lide at være på den produktionsskole. Jeg vil hellere være hjemme sammen med min kæreste og min far. Jeg skal holde op i næste uge og så ved jeg ikke hvad jeg skal. Uddannelse??"(K)

"Tjo, men jeg ved det ikke rigtigt... Jeg har ikke helt fået set til det...Jeg tror ikke der sker så meget lige i øjeblikket. Jeg ved ikke..." (K)

Det er karakteristisk at al fremtidig planlægning synes uoverskuelig og at det eneste denne unge kvinder magter at forholde sig til er den situation hun for nuværende befinder sig i på produktionsskolen, som hun tilsyneladende ikke synes om. Hun forholder sig ikke til den situation hun vil være i ugen efter, hvor hun holder op på produktionsskolen. Begivenhederne i hendes tilværelse synes at komme til hende frem for at hun selv er i stand til at være opsøgende og planlæggende. Hun oplever derfor at være uden styring og kontrol over sin egen tilværelse.

En anden kvinde befinder sig i en lignende situation, om end hun i højere grad end den foregående er i stand til at forholde sig til, hvad hun ville ønske kunne lade sig gøre.

"Nu skal jeg jo først finde ud af det med det massør der, om det bliver til noget. Og hvis det ikke gør, så ved jeg faktisk ikke hvad jeg skal. Så står jeg helt nede igen. Jeg kunne godt forestille mig at blive massør, men det kommer jo lidt an på alt det der om uddannelse, eller om det kun er et kursus man skal have, fordi så giver det nok ikke SU når det bare er et kursus. Så er det nok noget man selv skal betale, og hvis det er det, så kan jeg ikke. Så står jeg med minus igen som jeg har gjort før for et stykke tid siden. det vil jeg ikke stå i gæld med banken, kommunen, mine forældre og alt muligt. Det har jeg fået nok af." (K)

Det er kendetegnende for disse unge at når et tilbud eller en aktivitet er afsluttet har de langt fra altid kunnet finde ud af at komme videre med noget andet. Dermed er faren for at den unge flytter hjem igen eller bliver hængende derhjemme stor – som denne kvinde citatet netop udtrykker det. Og det til trods for at der er tale om et ikke særligt støttende hjem (hvis den unge er hjemmeboende), hvor den unge ellers ikke trives. Der er mange fortællinger om bratte slutninger på det ene eller det andet, og efterfølgende tomrum der ikke kan handles i.

Blandt denne 'gruppe' af unge findes også nogle der udtrykker nærmest angst for

fremtiden. Det gælder især et par af de unge mænd som bare gerne vil bo der hvor de bor nu, arbejde som de gør lige nu og slippe for at forholde sig til noget andet. De har naturligvis nogle ønsker, én er f.eks. helt på det rene med at han ikke ønsker at se sine forældre og at han ikke vil passe grise, men de er også meget ordknappe om deres fortid, som de ikke kan huske ret meget om. Denne lille 'gruppe' svarer på spørgsmål med næsten ikke hørlige suk og små opgivende nej, nej. For dem er kravet om at være i stand til at fabrikere en fremtidsplan, og oven i købet forfølge den og være fleksibel, hvis noget ikke kan lade sig gøre, et fuldstændig umuligt krav.

Disse unge er således meget langt fra at kunne honorere det senmoderne samfunds krav om omstillingsparathed og individuel selvforvaltning. Her skal i højere grad tænkes i støtteordninger og hjælpeforanstaltninger der rækker flere år ud i fremtiden, indtil de unge kan siges at være i en situation hvor det vurderes at de selv formår at tage hånd om deres tilværelse.

Der er i høj grund til bekymring for særligt denne gruppe af unge. De udtrykker på mange måder en meget ringe tro på fremtiden og på deres egne chancer og evner i retning af at kunne forbedre deres situation. Disse unge står meget svagt i forhold til at skulle håndtere eventuelt yderligere ydre modstand. Uden at skulle dramatisere disse unges manglende tro på egne muligheder og perspektiver, må man nok erkende at der i blandt disse unge er selvmordstruede unge, der netop kræver en særlig indsats og støtte.

Den håbefulde fremtid

Den anden 'gruppe' af unge er i højere grad i stand til at forholde sig til deres fremtid. De producerer typisk forestillinger om normalitet, som beskrevet tidligere. Drømmen er at få det helt almindelige liv som man udmærket godt ved hvad består i. Man vil gerne have arbejde, kæreste, hus og nogle børn der skal have det anderledes end man selv har haft. En række af de unge – særligt mændene – formulerer sådanne drømme:

"Mine børn skal i hvert fald ikke have det som jeg har haft det, det er i hvert fald helt sikkert."
(M)

"Jeg kunne godt tænke mig at få børn/ at få min helt egen familie stort set. Den eneste jeg egentlig snakker med, det er min storesøster. Så har jeg mine bedsteforældre, men de er også sure på mig." (M)

"Jeg vil have min egen familie, jeg vil gerne være en god far, jeg er bange for at blive som min biologiske far, blive hidsig og slå, min mor siger jeg ligner ham, jeg kunne blive enorm hidsig i skolen, jeg ved ikke hvorfor folk er efter mig." (M)

Intervieweren spørger hvordan man er en god far? (forældre) Og det kommer der ret præcise svar på

"Jamen man tager vare på barnet, faktisk. Lærer barnet en masse ting. Sørger for at det kommer i skole og alt sådan noget." (M)

"Jeg vil gøre sådan set det modsatte af hvad der skete i min familie, for som sagt, min far er langturschauffør og har ikke set ham i en otte, ni år pga. noget forskelligt. Og så fortalte min mor selvfølgelig dårlig om ham. Man skal være der for datter eller søn. Og vise at man har tid til det. Min far som sagt var langturschauffør, han var væk i tre måneder og var hjemme i en uge eller to, og så var han væk igen. Og vi så ham egentlig aldrig, vi kender ham ikke, stort set."
(M)

Det gennemskærer interviewene at de unge (de fleste i hvert fald) kender normaliteten, ved hvad man skal stile efter og hvor det evt. er gået galt. Også familieforestillingerne ligger indlejret med et intakt normalbillede som man måske ikke selv har oplevet, men som ikke desto mindre er stærkt.

Kvinderne drømmer især om selv at etablere sig med en familie. At skabe den normale familie – at indgå i det seriøse forhold og finde den gode mand. Håbet tændes ofte, der er bare lige noget der skal ordnes.

”Nej han har hus lidt uden for Toftlund, som han er ved at sætte i stand. Han er lige blevet færdig med bryggerset og så skal der laves to værelser. Men nu må han hellere se at komme i gang, så vi kan komme derud at bo. Vi snakker rigtig godt sammen og vi forstår hinanden. Det er så rart at få et godt liv for mig med en dejlig kæreste.” (K)

”Mit ønske er at få et hus, fordi jeg skal være gartner, og så skal jeg bare det, men kæreste, det kan jeg godt undvære. Det giver for mange problemer.” (M)

Ovenstående er slet ikke nået til at turde tænke på familierelationer, for ham er der en arbejdssituation og en boligdrøm der skal opfyldes før han kan se sig selv i en voksen manderolle.

Om hvorvidt disse drømme realiseres eller måske mere sandsynligt tilnærmes afhænger også af den hjælp som de unge modtager og de perspektiver der etableres for dem. Om hvorvidt de får et skub i den rigtige retning.

Et skub på vejen i den rigtige retning?

Der gøres en stor indsats mange steder for at hjælpe de unge på vej. Denne indsats har ikke være en del af undersøgelsens genstandsfelt, men de unge giver ikke desto mindre udtryk for at indsatserne er afgørende for om hvorvidt nogle af de unge kommer til at realisere i hvert tilfælde nogle af de drømme de har. Følgende giver et ganske kort indblik i nogle af de erfaringer som de unge videregiver i interviewene (erfaringerne skal betragtes ud fra de unges perspektiv og ikke som egentlige evalueringer af de mange forskellige sammenhænge):

Botilbuddet

I relation til de unges boligforhold er der hos de unge der bor i botilbuddet en meget høj grad af tilfredshed.

”Jeg vil gerne fastansættes der hvor jeg er i praktik og jeg vil i hvert fald gerne have en kæreste, men jeg kan kun bo her 2 år endnu og så ved jeg ikke hvad jeg skal gøre.” (M)

”Til hverdag går jeg på VUC. Der er jeg lige ved at tage min 9. klasse eksamen, og der går jeg i skole alle ugens fem dage og så når jeg kommer hjem så laver jeg lektier og slapper af sammen med nogle af de som også bor her (i ungdomsboligerne hvor også interviewene finder sted) og så snakker vi tit sammen og sådan noget. Og så laver vi også fælles ting i løbet af ugen.” (K)

”Der er en, der styrer de unge der er her, fordi de er jo specielle – de har nogle problemer på den ene eller anden måde og så skal hun lære dem at styre deres liv. De bor jo heroppe, så de lærer at styre deres økonomi og .. lærer at leve selv og sådan noget. Når de kommer fra nogle hjem som ikke har været alt for gode.” (K)

Den førstciterede bor i botilbuddet for unge og er meget glad for det og det er så en bekymring at det får en ende. Selvom der er en frist på op til år ligger det allerede som et ubehageligt perspektiv. Han føler sig ikke klar til at stå på egne ben, han er slet ikke klar til at tage ansvar for sig selv, men det betyder ikke at han ikke gerne vil et liv med alle kendetegnende på det normale og gode. Det er en generel bekymring hos flere af de unge at der er begrænsninger på den periode de kan være i botilbuddet.

Specialskolen

Det er helt gennemgående at de unge der har gået på specialskolen har oplevet at få stor støtte herfra i relation til at kunne håndtere deres familiemæssige vanskeligheder og opnå følelsen af at høre til et sted.

"Jeg er altid kommet meget på skolen det er ligesom mit andet hjem. Nogen gange bliver man også sat til nogle lidt svære ting, men det er kun godt nok tror jeg. Jeg har lært rigtig meget." (M)

"Jamen jeg har jo været i sådan en specialskole, hvor de tog ekstra, sådan hånd i dansk eller hvad man sådan lige havde problemer med. Og der blev jeg lige sparket fra femte klasse trin og til syvende på et år. Og så har jeg taget mig selv i nakken efter, så nu da jeg gik ud, da havde jeg da en karakter jeg kunne bruge i stedet for 03 hele vejen igennem." (K)

"Altså terpet vil jeg ikke kalde det, terpet har jeg aldrig gjort. Men ja, folkeskoletiden, det var en stor slåskamp, sådan er det bare, det var meget bedre i specialklassen." (M)

Udfordringen er imidlertid den at flere af de unge oplever at stå i et vadested, når deres tid på specialskolen udløber. Nogle vender tilbage til skolen for at snakke med medarbejderne og fastholde kontakten til nogle voksne som de oplever at have fået tillid til, men situationen er uholdbar på sigt. Det er nødvendigt for de unge at finde nye kontakter, men det er langt fra tilfældet for mange af de unge. De har vanskeligheder ved at orientere sig.

Produktionshøjskole/efterskole

Flere har været glade for deres ophold på en produktionshøjskole, produktionsskole eller efterskole.

"Og så endte det med at man begyndte jo at feste i 7-8 klasse eller sådan noget men jeg blev ikke inviteret med fordi hvis jeg ikke sagde noget i timerne så sagde jeg nok heller ikke noget når vi var til fest. Og det har så gjort at jeg ikke har særlig mange venner heromkring. Men efter at jeg kom på produktionshøjskolen, har jeg fået åbnet noget mere, tør og stå frem og sige noget, sige hvad jeg mener og sådan noget så." (K)

"Ja, jeg har ikke særlig mange venner. Faktisk havde jeg ikke nogen fra jeg begyndte i skole i børnehaveklassen til 9.klasse, nej til 10.klasse, også efter 10. da jeg kom i huset havde jeg faktisk ikke nogen venner. Men så kom jeg op på produktionshøjskolen og så begyndte jeg faktisk først at have venner siden jeg var sytten. For to år siden. Altså så har jeg en som jeg har kendt siden jeg gik i 8. men det er ikke særlig meget med en ven, vel. Nej. Men på produktionshøjskolen får man altså mere venner end man gør i en rigtig folkeskole." (K)

"Så da jeg kom på efterskolen så tænkte jeg "det skal fandme være løgn". Så den første dag så rejste jeg mig op og sagde sådan og sådan og sådan har jeg haft det, og sådan gider jeg ikke at have igen. De fleste de kiggede sådan lidt.. så kom det "sådan har det også været fra mig" og "sådan har det også været for mig". Der var ikke nogen der var på nakken af hinanden." (M)

Skolerne formår netop ved at være en højskole at hjælpe eksempelvis disse unge ud af deres ensomheds og isolations følelser, som i høj grad synes at have fyldt i deres tid i folkeskolen. Der er også en af de tidligere citerede unge, som dog ikke er glad for at være på skolen. Hun oplever at aktiviteterne er fjerne og at hun ikke har nogen voksne som hun har en tillidsrelation til.

Kommunen

Tilbagemeldingerne vedrørende kommunen er varierede og relaterer sig flere forskellige af kommunens aktiviteter.

"Jeg tænker mange ting. En af tingene jeg tænker, det er at der er alt for mange der er på kontanthjælp. Starter en uddannelse, men dropper ud fordi de ikke har råd til at være på den uddannelse, og går på kontanthjælp fordi det giver lidt mere end SU'en og så er de også i deres egen by, bliver aktiverede eller hvad de gør. Og det har jeg da/selvfølgelig har jeg da været glad for at jeg har kunnet få kontanthjælp og alt det der, men jeg tror da også at hvis

kontanthjælpen havde været så lav at jeg ikke kunne klare mig selv, så havde jeg været nødt til at gå ud og finde arbejde, så var jeg da længe kommet ud og kommet i gang med noget. Og så spurgte jeg om de kunne hjælpe mig med at finde et job i et halvt år, for der er ikke nogen der gider at have nogen i et halvt år. Men nej, det kunne de heller ikke men det måtte jeg sådan selv. Jamen, gider I ikke hjælpe mig? Jo, du kan komme på kontanthjælp. Så kan du stille dig op på jobværkstedet kl. 8 på mandag og få dine penge. Det var jo ikke lige det man havde regnet med, kommunen ville hjælpe med.” (K)

”Det eneste de lavede var faktisk at kom ind og sagde nu er der pause, nu er der rygepause, nu er der kaffepause, nu er det middagspause så.... Jeg havde også hørt det skulle være sådan et narkosted.” (K)

”.. Og nu er der meget med stoffer og sådan noget også i kommunen, det vil der vel blive ved med at være altid, men....Jeg kender slet ikke navnene på alt det der. Amfetamin, extacy og hvad det nu hedder. Jeg har aldrig prøvet sådan noget, så det ved jeg ikke. Det er i hvert fald meget in blandt nogle af mennesker jeg omgås...Nogle af mine kammerater som er meget inde i det der. Og der bliver man da også yngre og yngre. Helt ned i tolvårs alderen er det i den her kommune her, nogen jeg kender.” (K)

Der peges på flere centrale problemstillinger her. En af dem som berøres i de sidste citater er brugen af rusmidler blandt de unge. Det er ikke muligt på baggrund af denne undersøgelse at konkludere hvor udbredt problemet er, men flere forhold tyder på at problemet er mere udbredt end som så og at der skal tages hånd om udfordringen således at den ikke breder sig yderligere.

En anden udfordring er vanskelighederne med at skaffe såvel arbejde som praktikpladser. De unge har, som det også vil fremgå af kapitel 4, mange forestillinger om hvad de kunne tænke sig erhvervsmæssigt, men forestillingerne er ofte vanskelige at realisere. Den generelle mangel på arbejdspladser i udkantsområder som Nørre Rangstrup såvel som det svindende antal ufaglærte jobs gør ikke problemstillingen nemmere. Mange af de unge ønsker – uanset hvad – blot at få adgang til arbejdsmarkedet, hvilket også for en del kan være vanskeligt på sigt. Der skal tænkes i alternative løsninger for at holde denne stadig større udfordring i skak.

En ung kvinde oplever det som en kæmpesejr at hun ikke mere skal være på kontanthjælp – men derimod almindelig studerende på SU.

”Ja men jeg kunne faktisk ikke ønske mig noget som helst, fordi det går så godt lige nu. Nu har jeg været på kontanthjælp i 4½ år, jeg har lige været oppe og sige til dem at jeg ikke skal have kontanthjælp mere fra 1. januar. Så det er en stor sejr i mit liv.” (K)

For at nå så vidt og kunne give udtryk for så megen forventning har hun fået meget offentlig hjælp og vil fortsat have behov for megen hjælp, men hendes oplevelse er at hun nærmer sig normaliteten.

På et konkret aktiveringsprojekt lyder en af de unges oplevelse som følger:

”Jeg synes egentlig ikke at de holder nok øje med om vi laver noget eller ikke laver noget.”

”Nej, det synes jeg faktisk ikke rigtigt. De går frem og tilbage og kigger en gang i mellem, men det er ikke sådan at det er helt vildt. De er lidt ligeglade tror jeg, jeg tror måske at det har noget at gøre med dem der har været her i lang tid, som ikke laver noget, jamen, jeg tror de er træt af at gå og sige til dem. Det er jo heller ikke fedt at skulle gå og gøre det samme hver eneste dag og vide at de laver jo ikke en skid alligevel, lige meget hvad vi gør, så virker det bare ikke.”

I en hvis forstand kan man sige at de ansatte og de unge her er i samme båd. De skal begge lade som om de laver noget, men i realiteten synes indholdet af de aktiviteter der tilbydes at være meningsløse og alt for lidt udfordrende. En bekymring kan i den forbindelse være at projektet frem for at fremskynde de unges integration på arbejdsmarkedet, snarere virker dequalificerende og derfor i højere grad medvirker til at lægge en distance til arbejdsmarkedet.

VUC

Mange af de unge der udtrykker mod på at gennemføre en ungdomsuddannelse starter på VUC.

”Men på VUC der har jeg fået lavet skema, hvor jeg ikke skal have særlig mange timer. Altså hvis jeg skal være SU berettiget når jeg er enlig forsørger, så skal jeg kun have sytten timer, men har så fået lavet et skema, hvor jeg ikke skal have mere end ti timer om ugen.” (K)

Flere af de unge synes at have god gavn af den fleksibilitet som VUC tilbyder og som gør det muligt at tilpasse uddannelsen til den enkelte unges individuelle situation og formåen.

For en anden kvinde er små skridt store, hun ved ikke hvad hun vil bruge sine VUC-eksaminer til, men det gør ikke noget for hende lige nu.

”Det ved jeg ikke endnu. Nu er det bare sådan en stor sejr for mig at være kommet ud af kontanthjælpen. Jeg har besluttet med VUC at jeg ikke skal have så mange timer, så jeg kan starte stille og rolig op, og hvad jeg så skal senere hen, det ved jeg ikke, men det kommer. Og jeg har egentlig heller ikke så meget lyst til at kigge så langt ud i fremtiden fordi så ved jeg at filmen knækker for mig, hvis jeg ikke opnår det jeg drømmer om. Altså med alt det jeg har været igennem i mit liv, der tager jeg en dag ad gangen. De spørger også om det, både på kommunen og skolevejlederen: ”hvad vil du bruge det til”. Så siger jeg ”det ved jeg ikke”, men det er heller ikke så vigtigt for mig. Det er bare vigtigt for mig at jeg kommer i gang og der heller ikke nogen der har sagt at jeg skal gennemføre det på VUC, som jeg har sat mig for her, men det er bare vigtigt for mig at jeg kommer i gang. At jeg beviser overfor mig selv at jeg kan komme i gang. Og hvis jeg ikke kan klare det, jamen så er det jo bare det, så må jeg erkende at jeg ikke kan klare det og så må jeg finde på noget andet.” (K)

Kvinden i citatet udtrykker en strategi til håndtering af sin fremtid, som går i retning af at forholde sig til den som en trinvis proces. Erfaringen har lært hende ikke at have for store forventninger og drømme som tangerer til at være urealistiske, men derimod at satse på det helt nære at komme i gang. Denne erfaring synes imidlertid at stå i modsætning til den dialog hun har med såvel kommunen som hendes vejleder.

Opsamling

Ser vi overordnet på de unges forestillinger om fremtiden synes det at være et gennemgående ønske hos de unge at bryde med den negative sociale arv, som i vidt omfang er dominerende i deres baggrunde. Ønskerne kommer til udtryk på forskellige måder afhængigt af den konkrete situation som de unge befinder sig i på interviewtidspunktet.

Den væsentligste bekymring og opmærksomhed bør rettes mod de unge som er i fare for at opgive troen på at der eksisterer en meningsfyldt fremtid for dem. Her udgør en målrettet og koordineret indsats fra de mange forskellige aktører der spiller en rolle i de unges tilværelse en afgørende faktor. Der skal samarbejdes de forskellige aktører imellem og der skal tænkes i længerevarende forløb, hvor overgange mellem de forskellige sammenhænge sker koordineret, således at den unge ikke tabes i et tomrum mellem forskellige instanser. Hvis ikke en sådan sammenhængende indsats finder sted i forhold til disse unge synes udsigterne at være meget kritiske og bekymrende.

I forhold til de unge som i højere grad giver udtryk for at de er på vej væk fra den sociale arv de bærer med sig, er det vigtigt at de unges motivation og vilje imødekommes som et positivt og nødvendigt udgangspunkt i arbejdet med at få de unge hjulpet i retning af en mere gunstig situation. Uden denne motivation hos de unge og den indsats der ydes blandt mange af de professionelle er al videre arbejde perspektivløst.

Almene perspektiver om unge og fremtidsplanlægning

Anlægger man et mere generelt ungdomsperspektiv på disse udsatte unges liv, rammes de som alle andre unge af at der er en næsten uendelig række af valg der skal træffes. I senmoderniteten er mængden af valgsituationer og tilsyneladende valgmuligheder blevet forøget til det næsten grænseløse. Det manifesteres fra den tidlige barndom i forbrugsmuligheder – legetøj, videoer, slik, tøj osv. – men også i aktivitetsmuligheder, sociale relationer, og man ser og hører sine voksne i utallige valgsituationer hele tiden. Mange af de unge her i undersøgelsen har ikke selv direkte adgang til alle valgmulighederne f.eks. på forbrugsområdet, men de kender dem i så fald indgående på anden hånd via kammerater og reklamer. Tilmed tager valgene sig ud som og præsenteres næsten altid som frie. Du bør kunne vælge lige hvad du vil, og det eneste du skal tage hensyn til er hvad du allerhelst vil. Du har en ret til alle disse frie valg, og hvis det forholder sig anderledes er du i din gode ret til at blive skuffet, ærgerlig, vred eller ked af det – sådan kan det opleves. Der står altså virkelig meget på spil.

Det er på mange måder anstrengende at være ung i dag. Det viser sig på mange måder. Generelt har mange unge mennesker – også unge uden en særlig belastet baggrund eller andre særlige problemer – et stort reelt behov for at der ikke stilles krav til dem efter de forlader grundskolen. Mange (men selvfølgelig langt fra alle) føler at de på dette tidspunkt har brug for et helle i livet. Gruppen er dog så stor at den vækker samfundsmæssig bekymring. De unge holder fri fra uddannelse og livsplanlægning i et eller flere år – som de så bruger til løst arbejde, rejser eller bare uforpligtende ”småsump”. Det er ikke umiddelbart lystbetonet for dem at skulle træffe en beslutning om at gå i gang med en uddannelse der før eller siden kan lede frem til et erhverv. De har bestemt ikke lyst til at se nogle døre lukke sig, og ethvert valg er altid et fravalg af noget andet. Der melder sig et stort behov for en fase helt uden krav.

Hvorfor føler unge friske og raske mennesker igen og igen et så stærkt behov for at have helle? Svaret er enkelt og beskrevet af mange. Det er det store personlige ansvar og de mange personlige valg der udmatter. Det kan opleves helt overvældende at ansvaret for hvordan ens liv former sig i det senmoderne samfund tolkes som et personligt anliggende. Man har kun sig selv at skyde skylden på når noget går galt – også selv om vi lever i hvad der er blevet kaldt et risikosamfund, hvor forhold som den enkelte på ingen måde selv er herre over, med et slag kan ændre hele ens livssituation. Og et samfund hvor den sociale arv lever sit ubestridelige, men skjulte liv. Der tegner sig altså et billede hvor også en stor gruppe af de såkaldt velfungerende og mere privilegerede har vanskeligheder med at etablere sig i voksenlivet. Det drejer sig om unge med meget store og meget personlige forventninger til deres fremtid, men samtidig store problemer med at orientere sig og træffe nogle valg der bare kan være midlertidigt holdbare.

Udsatte unge

På denne baggrund er det ikke så underligt at situationen bliver ekstra vanskelig for unge med en mere belastet baggrund. Der findes ikke mere nogen normalbiografi, kun det du selv finder ud af.

Som en ung kvinde på et aktiveringsprojekt formulerer det og formålet med sin aktivering:

”Hvorfor jeg er her? Fordi jeg skal have afklaring om hvad jeg vil med mit liv.” (K)

Alt skal tilsyneladende vælges. Og så er der naturligvis slet ikke ret mange valgmuligheder for den enkelte udsatte unge. Det er veldokumenteret at man som ung kan føle ansvaret for at udforme sin egen livsbane som selve grundlaget for den totale risikooplevelse som det er veldokumenteret at mange føler (Illeris m. fl. 02, Katznelson 04).

Dette er den bevidsthedsmæssige ”realitet” som også de ikke udsatte unge står i. Alt er muligt, men der er utallige muligheder for at falde igennem og for at træffe forkerte valg. Det er måske slet ikke så underligt at det opleves meget anstrengende. En ung mand hvis

mor har en meget alvorlig kronisk sygdom der binder hende til en kørestol, kan føle kravene til sig selv så voldsomme at han udtrykker sig på følgende måde overfor sin hende:

”Du mor, du har det jo godt. Du ligger jo bare i sengen om morgenen og du skal jo slet ikke op.”
(M)

Det er indlysende at alle unge ikke har lige muligheder, at der findes ”institutionaliserede risici”. Men det har en tendens til at blive skubbet væk fra de unges bevidsthed igen og kun sidde der som en ubehagelig murrende fornemmelse af personlige nederlag for den enkelte, for i det traditionsopløste senmoderne samfund er ideologien at du vælger selv, og så det er jo kun dig selv der kan kvaje dig – der er ingen andre at skyde skylden eller forklaringen på, du har haft mange chancer og du har selv valgt at forspilde dem.

En sådan kulturel situation må siges at være særlig hård at leve med for de unge som modsætningsvist oplever at være født ind i en belastet sammenhæng, som bærer præg af netop social arv og ikke valg.

5. Arbejdsbegreb

Arbejde spiller en rigtig stor rolle i de udsatte unges forestillingsverden. Stort set alle de unge vil gerne have et arbejde, som opleves som adgangsgivende til både værdighed og identitet. Samtidig har mange et meget ambivalent forhold til det at arbejde. De allerfleste har oplevelsen af ikke at slå til på arbejdsmarkedet: Enten har de kun kunnet få jobs med hjælp fra en offentlig instans eller kontaktperson, eller de har en smertelig viden om at de rent faktisk ikke er kvalificeret til de jobs der så findes.

Et klassisk lønarbejdsbegreb

På denne baggrund er det slående med hvilken stolthed det præsenteres for interviewereren at man arbejder. De unge mænd der er i praktik eller i job med løntilskud fortæller som det første interviewereren at de arbejder hårdt, at det er hårdt og farligt arbejde de har og at de er meget trætte om aftenen. De understreger entydigt at de er meget glade for at arbejde og at de godt vil arbejde meget. De vil gerne arbejde over, de vil gerne gøre sig fortjent til gode penge og tid til velfortjente fornøjelser.

”Jeg står op kl. 7 det er 9 km væk herfra. Jeg kommer meget træt hjem. Det er jo farlige sager, og jeg bliver længere hvis der er travlt. Jeg er kun glad ved at jeg har godt arbejde. Jeg får tøj af manden (arbejdstøj).” (M)

En ung kvinde der arbejder i køkkenet på produktionshøjskolen fortæller med stolthed om sin dag:

”Den hedder arbejde, en almindelig hverdag for mig er arbejde, arbejde og arbejde.” (K)

Man finder faglig stolthed hvor man kan – det er godt at kunne arbejde.

”Det kan man da se med de der nisser, som vi skal have færdige her til jul. Vi er ikke færdige med vores, og de startede så en dag senere end vi gjorde, men de er ikke engang halvt så langt som vi var, efter vores første dag. Så der kan man så også sige at de var en mand mere til at lave det, end vi var. Så man kan jo se at det går jo ikke kun op i fis det hele, vi kan også godt lave noget.” (K)

”Jeg arbejdede rigtig meget efter skoletid da jeg boede hos plejefamilien – det støttede de, så da jeg gik 1 år uden at arbejde kedede jeg mig rigtig meget. Jeg tror ikke jeg kan klare en uddannelse – jeg har søgt arbejde hos landmænd.” (M)

Sådan er drømmen og forestillingen – realiteterne kan langt fra altid leve op til den.

”Jeg arbejder på en gård, jeg får ikke løn, der er meget teknisk med køerne, det er svært. Jeg kan læse lidt så jeg skal have hjælp til det med kørekortet. Jeg vil gerne fleksjob, men det mener de (kommunen) ikke at jeg kan klare. Jeg vil også gerne på landbrugsskole, det siger de (kommunen) at jeg ikke kan. Der er alt muligt vrøvl om jeg ikke må arbejde gratis – SID blander sig.” (M)

Den forrige unge mand har noget at se til på mange fronter, formodentlig ligger han lige i underkanten af normalområdet, han falder mellem adskillige stole og systemer. Det er helt urealistisk at forvente at han selv kan manøvrere mellem de forskellige tilskuds- og jobsystemer og så krav fra det faglige system. Han skal have meget hjælp til det og det får han, men det rækker ikke ved at hans arbejdssituation er kompliceret.

En ung kvinde har haft et job på en rideskole, men har ikke kunnet tilpasse sig til at være i positionen som underordnet selvom hun meget gerne ville have beholdt jobbet.

”Ja. Men det var også et job man gerne ville stå op til, men jeg kunne ikke med ham der ejede rideskolen, jeg mente at han behandlede nogle af hestene forkert, og så kom vi op og skændes?” (K)

En ung mand der er glad for at være i praktik fortæller stolt sådan her:

”Jeg har haft en hård dag, men det er rimelig godt, med at tømme trailere og sådan, rimelig godt betalt.” (M)

Arbejdet tillægges alle de klassiske maskuline træk, det er hårdt og kræver sin mand, men det lønner sig. Det kommer først senere i samtalen at han faktisk godt ved at han er i praktik, og at arbejdspladsen får noget for at have ham. Han nød meget at kunne fortælle interviewer om hvad han lavede. Og drømmen lever, men den er spinkel, han fortæller samtidig at han ikke kan læse, eller i hvert fald kun enkelte ord.

”Det var sådan at hvis de kunne bruge mig derude, så bliver det måske, måske kan jeg blive fastansat – nu får jeg noget kontanthjælp oppe fra kommunen af.” (M)

For nogle unge kvinder der er i aktivering, er det også afgørende for selvrespekten at man får noget fra hånden. Der viser sig et helt nagelfast noget - for - noget arbejdsbegreb (som man så muligvis overhovedet ikke kan leve op til)

”Ja men min indstilling det er jo altså vi får jo penge fra kommunen af, så det er fair nok at vi skal arbejde for dem og det her, det er der jo ikke noget at gøre ved jo. Det er mig selv der har været på kontanthjælp. Det er os selv der har valgt at søge, og så må vi jo selv tage konsekvenserne af det.” (K)

Denne unge kvinde lægger lønarbejdets logik ned over aktiveringsprojektet, hun er i stand til - eller gør i hvert fald sit bedste for at abstrahere fra det forhold at det ikke er rigtigt arbejde som nogen betaler for – tværtimod omtaler hun kontanthjælpen som løn for den ydelse hun laver på projektet. Hun føler sig nyttig (eller gør sit bedste for at føle det). En veninde af hende omtaler også med stolthed at hun er en af dem der godt vil lave noget.

”Jeg synes at så længe man godt vil lave noget, selv om man har det sjovt...vi render og har det pissesjovt hele tiden sammen med et par andre, men vi laver noget, der er forskel. Der er godt nogle der kan sidde og have det sjovt og ikke lave noget, så er der jo en kæmpeforskel.” (K)

Et senmoderne arbejdsbegreb

De samme to unge kvinder har dog også en drøm om noget helt andet. De kunne nemlig godt tænke sig at åbne en blomsterbutik sammen. Begrundelserne er hentet fra fritidslivet og interesserne her.

”Vi skal åbne vores egen butik for at være kreative. Vi skal have undersøgt det.” (K)

”Ja, og vi kan altid arbejde sammen, vi har altid arbejdet sammen, såeh. Så det har vi fundet ud

af kunne være sjov.” (K)

”X-by, der har jeg været i praktik, jeg har altid interesseret mig for blomster og har selv lavet buketter derhjemme. Men da jeg var der, da blev jeg sat i gang med at lave bårerbuketter med det samme. Den skulle med til graven og alt muligt. Altså med til begravelsen fordi og det syntes jeg var totalt vildt at den første buket jeg lavede skulle med til begravelse, det syntes jeg, det var ikke en gang en øve-buket, den var god nok til at komme med. Så de sagde, at jeg havde naturtalent til det, men jeg har lidt været i tvivl om det var det jeg ville, men nu bliver det det.” (K)

”Ja, men altså så er man jo i hvert fald blomsterbinder, jeg kan ikke huske hvor mange uger det er, men et vist antal uger på butikken og man lærer sådan forskellige ting og så ind og have en nem skolegang. Og det er vel mest matematik og sådan noget for at kunne holde regnskab selv, hvis du skal starte din egen butik.” (K)

Her udfoldes en regulær drømmeforestilling om en god lille butik med et kreativt indhold. Det fremstilles som det endelig valg blandt en række muligheder, som de kun delvist tør tro på.

Kvinderne har således både på den ene side et klassisk lønararbejdsbegreb, som de realiserer igennem deres aktivering, samtidigt med at de nærer en drøm som rummer nye dimensioner i forhold til dette klassiske lønararbejdsbegreb. En bevægelse i retning af et mere senmoderne arbejdsbegreb, som i højere grad fokuserer på arbejdets indhold der i sin essens indebærer at arbejdet skal opleves som meningsfyldt og sjovt af den enkelte.

Kønsopdelte arbejdsforestillinger

Det er gennemgående at der er stor forskel på indholdet af de unge mænds og de unge kvinders forestillinger om et godt arbejde. Kvinderne vil gerne arbejde med dyr, børn, voskne (give massage eller blive sygeplejerske), eller åbne en lille butik. Mændene vil gerne arbejde med landbrug, mekanik eller køre lastbil, gerne tungt arbejde man kan være stolt af at magte.

”Jeg har så også altid gerne villet være sygeplejerske fordi min far arbejdede på sygehuset. Jeg ville gerne have været sygeplejerske fordi så skulle jeg have skab ved siden af min far. Det vil jeg ikke rigtig mere fordi altså jeg er ikke sikker, fordi det sådan med arbejdstiderne.” (K)

Den unge kvinde der siger dette har ingen mulighed for at blive sygeplejerske da hun har haft det svært nok med folkeskolen – men det er vigtigt for hende at få det fremstillet som om det var et frit valg.

Der er variationer over temaet: jeg har et frit valg, hvad kunne jeg tænke mig. Nedenstående citat er fra en ung kvinde der leger med tanken om at blive massør og droppe ud af det VUC forløb hvor hun lige nu er placeret

”Jamen, nu har jeg fundet ud af at jeg vil gerne være massør, så jeg ved ikke om jeg skal droppe ud eller hvad jeg skal. Det skal jeg lige have undersøgt. Det var meningen at jeg skulle være pædagog, så jeg skulle have været den vej igennem, men det har jeg opgivet for når jeg er færdig med min uddannelse går der 10-15 år før jeg kan få arbejde, fordi de søger ikke nogen pædagoger her så.” (K)

Nogen arbejder på at realisere en mangeårig drøm om at blive butiksassistent, men det er svært og så det kræver formelle kompetencer som det for nogen er meget krævende at erhverve sig.

”Det har været planlagt i mange år for mig selv at jeg ville være butiksassistent men jeg boede i en plejefamilie, og det fik jeg at vide af dem, og jeg vidste godt selv, at jeg først skulle have en hg for at uddanne mig som til det, og der fik jeg at vide af dem at det kunne jeg ikke, fordi jeg gik i specialklasse. Jeg ikke kunne komme i gymnasiet og handelsskolen eller noget, fordi det kunne jeg ikke klare. Og så flyttede jeg så til Jylland på grund af nogle andre problemer og så prøvede igen og sidste år gik jeg til sidst i skole tirsdag og onsdag i et helt skoleår og så skulle jeg overbevise kommunen om at jeg godt kunne passe min skole, og nu så har jeg fået overbevist dem og så har de sagt ja til det.” (K)

Denne sidste udtalelse er en tydelig illustration af også for udsatte unge med en vanskelig baggrund er personlige egenskaber som vedholdenhed vigtige, hun har ikke givet op og selvom der er langt igen, er hun på vej. Det har været vigtigt for hende at hendes plejefamilie har troet på at det kunne lade sig gøre for hende at blive butiksassistent.

Ung pige i huset er en hel sag for sig. Det har næsten alle de unge kvinder erfaringer med – det er jo også oplagt at forsøge at få en udsat gruppe i gang på denne måde, men det er bestemt ikke let, der er mange faldgruber. Og heller ikke denne gruppe finder sig i vilkårene hvis man ikke synes det er i orden.

”Jeg var ung pige i huset. Hende moderen dernede, hun virkede så sød og så rar og det gjorde faderen også og jeg tænkte, det kunne da være fedt at komme hen i den familie og børnene de var på med det samme, så det var jo søde børn og dem kunne jeg da godt passe og jeg kunne da godt gøre deres hus rent og sådan og sådan lidt efter lidt fik jeg flere og flere opgaver. I starten, det eneste jeg skulle var at passe børnene og så gøre lidt rent, og så måske handle ind hvis hun ikke kunne nå det. Og faren han arbejde i brugsen så det var tit han tog mad med hjem og sådan noget. Og så begyndte jeg at skulle vaske tøj også skulle jeg stryge og jeg skulle vaske og jeg skulle lave mad, jeg skulle pudse vinduer og det var lige før jeg skulle gøre haven rent og så sagde jeg til hende at jeg slet ikke havde tid til de børn der. Hvornår havde hun tænkt sig jeg skulle lege med dem og sådan noget? Ja, men det kunne jeg da gøre når vi havde spist og sådan noget. Ind imellem jeg støvsugede og sådan noget så kunne jeg lege med de børn. Så sagde jeg jamen, det har jeg da ikke tid til. Jeg skal vaske tøj, jeg skal hænge det op og jeg skal tørre det og jeg skal stryge det og jeg skal gøre hele hytten ren hver lørdag, jeg får jo slet ikke tid til de børn, de kender mig jo slet ikke. Men nej, det var der ikke noget at gøre ved fordi huset skulle jo også passes. Så hvad skal du lave når du kommer hjem når du kommer hjem klokken tre så skal du ikke lave mad, du skal ikke gøre rent, du skal ikke lave andet end at ligge på sofaen. Så sagde jeg det var ikke det du sagde til mig dengang jeg startede. Så sagde jeg op fordi jeg ikke kunne lade være med at skændes med og jeg gad ikke stå op til et skænderi. Jeg holdt ud i 7 måneder eller sådan noget, jeg skulle have været der i 13.” (K)

Denne lange fortælling får de andre unge kvinder til at udbryde:

”Jamen, jeg har oplevet nøjagtigt det samme!”

Heller ikke udsatte unge kvinder finder sig i noget de oplever som udnyttelse, også de vil synes godt om deres arbejde.

Spørgsmålet der rejser sig, er imidlertid om orienteringen hos nogle af de unge i retning af det mere senmoderne arbejdsbegreb viser sig bæredygtigt på sigt. Er det drømme der skal forblive drømme, eller kan der bygges videre på dem? Hvordan håndteres den situation at det langt fra er enkelt for en stor del af de unge at opnå de jobs de drømmer om, som kræver flere kvalifikationer end de både aktuelt har og har udsigt til at få?

Det er helt givet at arbejdsmarkedet generelt bevæger sig i en retning hvor stadig flere ufaglærte jobs i mindre og overskuelige arbejdsammenhænge forsvinder. Ikke mindst i randområderne. Det er således ud fra et mere generelt samfundsmæssigt perspektiv meningsfuldt at få de unge som har potentialerne og mulighederne for det, orienteret i retning af at kunne bestride jobs der også kræver eget initiativ, engagement og interesse. Altså i retning af et mere senmoderne arbejdsbegreb.

Langt størstedelen af de unge er imidlertid snarere bærere af det klassiske lønarbejdsbegreb og orienteret mod traditionelle erhverv i sammenhænge som de kan overskue. Udfordringen er imidlertid i den forbindelse at dette jobmarked er svindende og derfor muligvis må holdes kunstigt i gang af hensyn til disse unge.

Almene perspektiver på unge og arbejde

Noemi Katznelson fra Center for Ungdomsforskning har i en storbysammenhæng fulgt en gruppe marginaliserede unge, der kæmper med overgangen fra klassisk lønarbejdsorientering til individualiseret arbejde (Katznelson 2004). Hun har følgende

konklusioner omkring deres arbejdsbegreb:

”De unge er spændt ud imellem to yderligheder. De er bærere af en traditionel lønarbejderidentitet hvor det har værdi at gå i arbejdstøj, at få fri fra arbejde så man kan nyde sin fritid osv. ,og på den anden side oplever de at den selvsamme identitet er ved at forsvinde på grund af dens aftagende værdi på arbejdsmarkedet. De mærker de øgede krav om visse individualiserede, instrumentelle, sociale og biografiske kompetencer som initiativ, selvregulering, refleksivitet, mobilitet osv. Krav som virker fremmede og måske endda skræmmende på dem i deres indstilling til arbejdsmarkedet og i forhold til deres specifikke søgen efter arbejde.”

”Den klassiske organisering hvor man uden medindflydelse bliver sat i arbejde af sin chef, bliver faktisk en ønskedrøm for disse unge. Dette på trods af at flertallet af dem i realiteten formentlig aldrig ville være i stand til at klare en sådan situation.”

For de marginaliserede storbyunge fremstår deres drømme om et normalt liv, med et ordinært arbejde, en normal familie, en kæreste osv. alt i alt positivt uden at de problematiske forhold i deres realitet er blevet integreret. Intet hjørne af deres liv – deres arbejdsløshed, deres boligforhold samt deres forhold til familie og jævnaldrende – står mål med drømmene. Man kan sige at drømmene bliver til modsætningen af deres nuværende situation, som stort set rummer problemer på alle områder. De er konsekvent nødt til at ’lyve’ eller genfortolke deres virkelighed for på den måde at skabe en sammenhæng mellem realiteter og drømme. En mekanisme som netop er et af kendetegnene på deres sociale marginalisering, ligesom den ofte er grunden til at de gennem deres historier kommer i konflikt med den almindeligt accepterede forståelse af normalitet. De ’kommer til’ at pynte på eller ændre på virkeligheden for at få tingene til at hænge sammen.

Med drømmene om at få en helt ’normal’ tilværelse kan man sige, at de unge udtrykker et ønske om at blive integreret og accepteret af det omgivende samfund. De ønsker at være i en såkaldt normal situation med et permanent job, en familie, kæreste og egen bolig. En sådan konstruktion beskriver modsætningen til deres nuværende situation uden for arbejdsmarkedet. Og for størstedelen af de unge opleves arbejdet som det første og afgørende skridt som må tages for at få drømmene til at gå i opfyldelse. Arbejde opfattes som løsningen der kan få dem ud af deres marginaliserede position.

Såvidt de udsatte unge i et storbyområde – situationen i en landkommune er imidlertid på visse områder ikke meget forskellig, selvom manglen på det klassiske lønarbejde nok er kommet senere end i byerne.

Noemi Katznelson fastslår at de unge som bærer på variationer af den klassiske lønarbejderidentitet, er lavere kvalificeret end de øvrige unge. De har sjældent været under uddannelse mere end måske ganske kortvarigt, og deres arbejds erfaringer er ofte sparsomme. I mødet med arbejdsmarkedet støder de som nævnt ind i en række problemer der vanskeliggør deres situation:

”Unge tænker og skaber i dag identitet på en anden måde end for bare en generation siden. Lidt firkantet sagt følger identiteten ikke længere uden videre, som tendensen var tidligere, af det miljø de unge fødes og vokser op i, eller af den arbejds- eller familieidentitet der hørte til den almindelige voksentilværelse. At skabe identitet i dag er en mere kompleks og langstrakt proces, også selv om en vigtig del af identitetsdannelsen stadig sker i det vi kalder ungdommen. Livsbanen er ikke i samme grad som før bestemt af traditioner, klasse, køn m.m.”

Et af de afgørende og svære tidspunkter i identitetsprocessen er overgangen fra skole- og uddannelsessystemet til arbejdsmarkedet. Det er blevet sværere både at vælge uddannelsesretning og at holde fast i de valg man har truffet. Det gamle spørgsmål om ”hvad skal du være når du bliver stor” har i dag ændret sig til nærmere at dreje sig om ”hvem kan jeg blive”. De fleste unge gør sig mange tanker om hvilke ønsker og krav de har til deres arbejdsmæssige fremtid, også selv om de er meget usikre på, hvilken vej de vil gå gennem uddannelsessystemet, og selv om de er usikre på om de overhovedet kan få et arbejde.

De unge er splittet mellem den traditionelle lønarbejderidentitet, hvor lønnen er en afgørende motiverende faktor for valget af uddannelse og fremtidigt arbejdsliv, og en senmoderne identitet hvor man også skal synes om sit arbejde, det skal give mening for en gennem sit indhold. Sat på spidsen kan man sige at det gamle lønararbejdsbegreb er ved at blive suppleret med et senmoderne lystarbejdsbegreb, hvilket bestemt ikke gør livet og valgssituationerne nemmere for den svageste gruppe unge. Ikke alene skal man kæmpe sig ind på et arbejdsmarked, men man skal også kæmpe med diffuse impulser i retning af at man skal synes om sit arbejde – at det skal give en noget.

6. Forældrekompetencer – oplevelser og ønsker

Det er som det er fremgået generelt kendetegnende for de unge i undersøgelsen at de har belastede familiebaggrunde. Vi har interviewet to mødre til udsatte unge og en familie med flere udsatte børn og unge for også at få forældrenes vinkel med. Her tegner sig et billede af en anden side af udsathedens, og vi får et indblik i hvor svært det kan være at klare forældrerollen, hvis man selv har en masse problemer af forskellig art. Vi får også et billede der viser at der kan være stor afstand mellem den opfattelse forældrene har af situationen og den de forskellige professionelle hjælpere har. Det er især tydeligt i familieinterviewet der omtales til sidst i kapitlet.

De bekymrede forældre

En mor fortæller om sin 15-årige datter:

”Altså nu har vi det sådan godt igen. Hun er meget voldsom. Det er min mening at hun er sådan en type menneske at hun hele tiden skal have noget at beskæftige sig med, altså hun skal sættes i gang hele tiden. Og hvis hun ikke bliver det så koger det over for hende. Ja men altså, hun har slået mig, og hun har revet mit tøj i stykker, og hun skåret sig selv og ryddet hele værelset. Ja. Og jeg kan ikke holde hende. Da hun var mindre der fik jeg at vide ved psykologen at jeg kunne vælge enten at lade hende komme ind på værelset ved at rase af og ellers så kunne jeg holde hende ved sådan at krydse armene bag ved hende og så holde hende med krydsarme.” (K)

Moderen mener at datteren altid har været sådan at det hun altid har været meget svær, men hun har også haft en svær start. Moderen ”stak af” fra et psykisk voldeligt forhold da datteren var 16 måneder og boede under meget vanskelige forhold alene med hende, hvilket førte til at datteren ikke udviklede sprog, selv om alt tyder på at hun er normalt begavet.

Moderen føler sig ladt i stikken af ”systemet”. Hun følger sig opgivende:

”Ja det har jeg. Jeg har haft psykolog på hende og de siger altid ”ja men det går jo godt”, men det må det jo så ikke gøre alligevel, fordi ellers blev hun jo ikke ved sådan som hun var. Men jeg har ikke kunnet gøre andet. Jeg har prøvet på at få så meget hjælp til hende, men det er ligesom at sparke til en pude, det har ikke nogen effekt, du kan ligeså godt lade være.” (K)

Moderen er bekymret for at datteren skal blive ved med at være afhængig af hende – hun er på efterskole nu og det er godt, men datteren har behov for meget støtte hvis hun ikke skal sidde hjemme hos hende hvert minut. Moderen oplever hende som yngre end de 15 år hun er:

”Så hun kommer kun hjem en gang i måneden (fra efterskolen), fordi hun var sådan en stor belastning for mig. Og fordi jeg syntes at det var det bedste for X at hun skulle væk fra mig. Fordi ellers ville hun bare hægte sig mere og mere på mig jo ældre hun bliver. Og hun har jo heller ingenting at gå til. Jeg kan ikke få hende til at gå i afterskole.”

Moderen har kæmpet for at få forældremyndigheden da hun flyttede fra faderen til et krisecenter. Hun mente ikke at faderen var egnet til at tage vare på barnet, men da hun blev psykisk syg og indlagt mens datteren gik i 4. klasse, kom hun alligevel over til faren selvom hun ikke kendte ham overhovedet.

Datteren er af og til hos sin far selvom han er gift igen og bor med sin kone på et værelse – det er ikke godt synes moderen. Der har været mange folk inde i billedet i datterens opvækst, en hjemme hos'er, en sagsbehandler, en psykolog og så alle skolefolkene.

Moderen er bange for at datteren har arvet hendes psykiske sygdom:

”Fordi det er jo ikke normalt at have sådan en opførsel. Jeg har i hvert fald ikke hørt om nogen børn der var så voldsomme. Hele hendes værelse hun kunne vælte, reoler, videoer, bøger og alt har hun væltet i en pærevælling. Da jeg var indlagt fandt de jo ud af at jeg var grænsepsykotisk, og det er arveligt. Så derfor kunne jeg ikke lade være med sådan at tænke på hvad det var hun lavede og hvordan hun opførte sig, der var noget unormalt i det.” (K)

Datteren har altså haft en barndom, hvor der kunne gå uger hvor mor og datter ikke så nogen mennesker, moren er nu meget mere opmærksom på det farlige i det og vil gerne have hjælp – hun har fået meget hjælp, men der skal mere til og det skal være kontinuert.

”Ja men altså det jeg også er nervøs for det er at x hun går med det i sig. Det er fordi hendes opførsel den er så destruktiv overfor sig selv, det er forfærdeligt. Der er jo ingen der normalt går hen og skærer sig selv med en brødkniv, uden at det er et eller i vejen. Uanset at vi har lavet stormøder og det hele, så får jeg bare at vide at hun er en normal teenager.” (K)

Situationen er den at moderen er helt på det rene med at hun selv er psykisk syg og skal have hjælp, hun oplever at hun ikke kan håndtere sin datter og hun vil gerne have hjælp, hun er også bekymret for om datteren er psykisk syg:

”Der synes jeg at de ligesom har syntes at det var da bare mig der var noget galt med. Men altså jeg tror at x har noget af det jeg har. Det synes jeg at det tyder til i hendes opførsel, også det at hun har svært ved at få venner.” (K)

Hun er meget bekymret for sin datters fremtid:

”Hvad der så skal ske efter efterskolen, det ved jeg simpelthen ikke fordi hun kan ikke komme hjem og bo. Hun skal ud og jeg vil forfærdelig gerne have at hun kommer i en form for bofællesskab, hvor der var noget støtte på, hvor de kan få hjælp. Det er ikke bare X, det er også nogle af de andre, at de kunne få støtte til personlig pleje og indkøb og sådan hvordan man holder sig selv og hvordan man købt rigtigt ind. Fordi jeg tror, i hvert fald for X's vedkommende, at det bliver sådan noget hun ikke kan finde ud af, når hun er atten år. Hun snakker jo om at ”oh, så vil hun til København at bo”. Det ved jeg da godt at det bare er snak. Så derfor synes jeg, hvis jeg kunne få lov til at bestemme hvad kommunen skulle gøre, så synes jeg at der skulle blive lavet sådan et kollektiv for dem hvor de kunne komme ind og bo i en periode indtil de har fået styr på deres økonomi og indkøb og personlig pleje og at de har fundet et arbejde og nogle fritidsaktiviteter, og at de bliver i dem. Og X hun skal i hvert fald ikke op på jobværkstedet, hvis det skulle stå til mig.” (K)

Moderen er meget, meget indsigtsfuld omkring datteren – synes ikke hun bliver hørt, er bange for at datteren skal falde mellem systemerne og få et uværdigt liv.

”Jeg kunne godt ønske mig, når hun er atten og hun ikke lige har noget job, at hun kommer op i det der bofællesskab der er oppe på Hyldevang. At hun så fik et værdigt job i Brugsen, bare halvdags om ikke andet, eller nede ved Høgh eller i en bank. Bare ikke jobværkstedet. Det er simpelthen ikke et sted at sende dem hen. Og hvis kommunen tror at det er et godt sted, så kan jeg fortælle dem at det er det i hvert fald ikke. Hun kan ikke klare personlig pleje eller at sørge for at hun får rent sengetøj. Altså det kan hun ikke klare nu, og det er heller ikke sikkert at hun kan klare det når hun er atten år, jeg tror bare ikke at hun kommer til at kunne klare sådan nogle personlige ting selv. Men siger du til hende at hun skal gå i bad, så går hun også i bad.”

Moderen er meget realistisk omkring X's muligheder:

”Når du spørger hvad med X, bekymrer du dig om med X, hvis hun ikke får den hjælp til bofællesskab, hvad sker der så med hende. Ja, men så sumper hun hen.. Så bliver hun sådan en der bare går ned og henter sine penge og så går hun ud og køber det hun tror hun mangler og så går hun hjem og sidder og ser fjernsyn.”

En anden meget svær situation kommer til udtryk i et hjem hvor moderen har en kronisk sygdom, der kun kan forværres. Det har sønnen meget svært ved at håndtere. Og den svære sygdom spiller sammen med at sønnen har mange problemer. Han kan ikke læse eller skrive og hun har haft mange spekulationer over hans fremtid:

”Han kan kun læse meget lidt, men han kan skrive under med sit navn, men ellers så kan han ikke. Det er nok lidt arveligt efter sin mor. Jeg har også problemer med det.” (K)

Det er meget hårdt ved moderen at have sønnen hjemme – de slider forfærdeligt på hinanden:

”Ja og så i første klasse så skulle man lære og så tog jeg gulerødderne frem og prøvede virkelig at lære ham at tælle, men det interesserede ham jo ikke. Jeg prøvede alt det jeg kunne med mine kræfter dengang, og nu har jeg dem faktisk ikke mere, det er helt. Altså de sidste ni uger de har været meget hårde ved mig, for han har været her hjemme i ni uger. Det er hårdt at komme til at fejle noget når man har børn, det er det. Det kræver meget, energi. Man har ikke kræfter til at få dem til at gøre nogle ting. Thomas er jo ikke god til at rydde op efter sig. Hvis han sidder inde ved computeren, så er det jo chips-posere, cola-dåser, og det lader han bare ligge. Og der er jeg meget efter ham og siger at man kan godt rydde op efter sig. Det er jo mere end meget rimeligt, det er jo ham der har gjort det.” (K)

Der er mange konflikter i dagligdagen der virker helt urimelige og overflødige. Moderen er ikke i stand til at komme tæt på sønnen i tørretumbleren og sønnen vil ikke – og så er situationen låst.

”Jeg kan ikke gå ind på hans værelse, jeg skal kalde på ham eller lukke døren op og sige ”Vil du gerne lige komme ud”, men det er ikke altid at han vil det. Så kan det godt irritere mig .. altså med tøjvask og mange andre ting, hvis han skal vaske tøj, så skal det jo i tørretumbleren jo, og det vil han jo ikke så gerne, og det kan godt knibe for mig. Og det håbede jeg at han lærte.” (K)

Det har været en kæmpehjælp for hende da han kom på efterskole, hun beskriver situationen sådan. Meget er bedre, men vasketøjet ligger som en uløst knude. Det er tydeligvis vanskeligt for sønnen at indgå i selv helt enkle relationer på en fornuftig måde. Eller sådan opleves det fra moderens side. Hun er meget glad for den hjælp hun får til enhver aflastning i forholdet til ham.

”Det må jeg jo så sige, at livet blev jo lidt rart jo, fordi nu skulle jeg ikke koncentrere mig om ham mere. Så var vi jo kun to på de tidspunkter han kom hjem i weekenden på. Det var selvfølgelig også hårdt? Jamen så kom han hjem med vaske tøj og det ville han ikke vaske nede på skolen, eller sådan noget. Det var nok det jeg syntes der var det værste, sådan som han kom hjem med det.”(K)

Der er dog også den store glæde når noget fungerer, selvom det ikke er så tit. Hun udpeger med stolthed en gave fra ham – køkkenrulleholderen der er lavet på efterskolen.

”Det gav luft for os begge at han var i gang med noget. Han kom hjem med fx den der køkkenrulle-holder du ser derhenne, den havde han lavet til mig. Han er god til at bruge hænderne. Den fik jeg så i julegave, og det var dejligt, for det er en personlig ting fra ham.” (K)

Moderen har også megen forståelse og bekymring for sin dreng, hun bliver rigtig ked af at han har så svært ved alting:

”Kommunen havde sendt ham ud at arbejde lidt, der vaskede han så trailer, det var han ikke glad ved, det var ikke lige sagen. For de moppedes jo lidt også. Det er jo hårdt at komme ud på en arbejdsplads og skal kommunikere med nogen, når han ikke er så vant til det.” (K)

Hun er meget bange for hvad der skal med ham når han er færdig med det skoleophold han er i gang med nu:

”Jeg synes det er lidt hårdt at være et ungt menneske i dag, altså hvad skal han foretage sig i sin fritid, hvad skal man lave når sommerferien begynder at nærme sig. Hvad skal man nu gøre med sig selv. Sagsbehandlere sagde i hvert fald at hun ville gøre sit bedste for at få ham til at interessere sig for noget i sin fritid.”(K)

Sønnen er simpelthen ikke i stand til at tage ordentligt vare på sig selv og har behov for støtte hele vejen rundt hvis det ikke skal gå galt.

Moren er på sin side et eksempel på en forældre der ønsker at gøre det bedste, men som samtidigt mangler helt grundlæggende forældrekompetencer. Hun har i relationen til sønnen ikke formået at fremme en proces i retning af stadig større selvstændighed og ansvarlighed i forhold til sønnens egen tilværelse samt at bibringe ham elementære kommunikative kompetencer, som gør ham i stand til at klare sig blandt andre.

De tilfredse forældre

Et andet eksempel på manglende forældrekompetencer finder vi i en familie med 4 børn. Familien bor i et hus der er utrolig rodet og beskidt ud fra de normer som de fleste deler. Der er snavset opvask overalt og udover de 4 børn er der 3 hunde der bidrager til rodet. Familien er også efter almindelige normer meget usøignerede, uredte og fulde af madrester. Der står fyldte askebægre alle vegne.

Konen i huset føler sig imidlertid udsat og forfulgt af folk der vil fortælle hende om hvordan hun skal passe sin mand og sine børn, det drejer sig både om offentlige myndigheder samt hendes søskende og svigermor. Det fremgår af samtalen at der har været folk fra kommunen flere gange for at hjælpe hende med at gøre rent, men hendes oplevelse var at lige meget hvor rent hun gjorde var det aldrig rent nok. Så derfor har hun meddelt at hun ikke ønsker den hjælp mere.

De har haft andre folk i huset der skal hjælpe dem med forskelligt, en lokal husmor har skullet hjælpe med rengøringen, en besøgsven skal hjælpe dem med at løse konkrete problemer evt. sammen med et par af deres venner. Der kommer også stadig sundhedsplejerske, selvom børnene er alt for store til det. Den ældste er 15 og den yngste er 7. Konen i huset kan godt lide sundhedsplejerskens besøg, men ikke skolelægen for han har sagt at børnene var underernærede.

Hun synes ikke det er til at få hjælp, når man har brug for det, men komme og kritisere, det kan de. Den yngste søn har haft meget med børnesår og det har de savnet hjælp til.

I familien er man glade for hinanden og man synes det går godt, hvis der altså ikke var så megen kritik. Familien lever efter en egen indre logik der normaliserer deres liv. De har ikke selv en fornemmelse af, at deres liv er ret meget anderledes end andres. Sagsbehandlere, sundhedsplejersker og lærere fra specialskolen bliver regnet for venner – altså dem som de kan lide. Resten er snobber, eller folk der ikke har forstand på hvad de laver. Tilknytningen af mange professionelle folk udefra bliver ikke oplevet, som at de ikke kan klare det selv, men omtales så normalt, at det er lige før de ville blive overraskede over at vide at ikke alle familier har disse 'hjelpeforanstaltninger' tilknyttet.

I en anden familie med tilfredse forældre er det normen at familiens fire børn skal hjælpe til at understøtte forældrenes forbrug og særligt misbrug økonomisk. De forventes af forældrene at bidrage solidarisk til dette ved at tjene og skaffe penge til dem. Der er i denne familie såvel som i den netop beskrevne opbygget en alternativ normalitet til den gængse.

Et af børnene i familien, som er blevet interviewet til undersøgelsen, er i midlertid via støtte fra specialskolen og andre støttepersoner blevet styrket til at frasige sig familiens alternative normalitet, som han i ekstrem grad oplevede som belastende.

Opsamling

De bekymrede forældre deler langt hen ad vejen systemets og de professionelles bekymringer. De oplever at de befinder sig i en vanskelig situation og vil gerne have hjælp til at bringe deres børn ind i det "normale" liv. De ved godt at de selv er udsatte og har forskellige problemer.

Anderledes forholder det sig med de tilfredse forældre, som i de seneste eksempler. Her har man ikke nogen forestillinger om at børnene er truet – eller hvis man har så holder man det langt væk.

Der er en klar forskel på hvordan man oplever sin udsathed i forhold til om man mere eller mindre deler samfundets normalitetsbegreber om det 'gode' liv.

I forhold til familierne med de tilfredse forældre er det værd at bemærke at børnene ikke deler denne tilfredshed, som det er fremgået af særligt kapitlet om de unges drømme. Det er tankevækkende at alle de unge vi har snakket med har haft ønsker om at komme ind i det normale, om ikke andet så rudimentært udtrykt.

7. Konklusion

Helt overordnet viser undersøgelsen at der i Nørre Rangstrup kommune befinder sig en sammensat 'gruppe' af meget udsatte unge, der kræver en særlig indsats fra kommunens side, hvis ikke perspektiverne skal se meget dystre ud.

Faren er at de unge 'ender' som uintegrerede i centrale samfundsmæssige organiseringer som arbejdsmarkedet, uddannelsessystemet og fritidslivet. At de er hensat til en tilværelse hvor de dominerende aspekter er et hjemmeliv uden fremadrettet tilknytning til det eksisterende samfundsliv. Og her lurder faren for tidlige graviditeter, misbrug, isolation, selvmordsrisici m.m.

Som situation tegner sig i dag afspejler de unges forløb en voldsom ustabilitet og mangel på kontinuitet og retning. De magter for de færrestes vedkommende at holde fast i noget, de er fleksible, men taber fornemmelsen af indre retning og sammenhæng. Den identitet de skulle sætte sammen falder fra hinanden.

Årsagen til at de unge befinder sig i en sådan situation findes bl.a. i deres familiære baggrunde.

Karakteristik af de unge

Mange af de unge har haft en hård og ulykkelig barndom præget af misbrug, omsorgssvigt, dødsfald, sygdom osv. De har igennem deres opvækst levet med følelsen af at føle sig anderledes, isolerede og forkerte. Det skyldes ud over de specifikke omstændigheder der knytter sig til de socialt belastede forhold de kommer fra – og fortsat for flertallets vedkommende befinder sig i – også at det senmoderne samfund retter øgede krav og fokus mod den enkelte.

De unge ønsker og drømmer gennemgående om at komme indenfor en gængs normalitet på trods af at de måske ikke selv har oplevet den i deres opvækst. Denne drøm eller længsel retter sig mod forskellige af de unges livsområder. For nogle unges vedkommende mod det selv at skabe en familie og for andre mod arbejdsmarkedet. Mere eller mindre tydeligt udtalt finder vi drømmen om det gode arbejde som man kan bestride og en familie hvor man bliver bedre i stand til at udfylde forælderrollen end ens egne forældre har været. Dette dækker i høj grad over en længsel efter at høre til et sted. At finde voksne eller sammenhænge som indgyder tillid og som kan give dem oplevelsen af at være ønsket.

De unge er karakteriseret ved at have vanskeligheder med at tackle de omfattende krav til selvforvaltning der stilles til dem, de er umodne, usikre og famlende i forhold til hvad de dog skal stille op. De unge har det tilfælles at de er sent udviklede, de er længe om at blive voksne. De har qua deres forskellige vanskelige opvækstvilkår og andre omstændigheder ikke udviklet sig aldersvarende, hvilket vil sige at de på mange måder ikke er i stand til at honorere aldersvarende krav. Som konsekvens deraf behøver de særlig støtte og blide overgangsordninger, der forholder sig ikke alene til deres alder, men også til de behov de har. Som situation er i dag møder for mange af de unge voksenlivets krav på et tidspunkt, hvor de ikke er alderssvarende og derfor meget sårbare. Pludselig rammes de af nogle krav om at være selvforsørgende, klare sig i uddannelsessystemet og måske endda blive forældre. Så krakelerer det for dem og de skal have nogen at henvende sig til.

For mange gælder det at forskellige former for misbrug er lige ved at eksplodere om ørerne på dem. De fleste har alkoholmisbrug inde under huden som rollemodel, men også de moderne former for stoffer er til rådighed. Der er også andre former for misbrug eller afhængighed der ligger lige for, det kan f.eks. handle om alt for meget fjernsyn, internetafhængighed eller spilafhængighed. Alt dette ligger som udveje og der er behov for støtte og andre rollemodeller hvis drømmen om de normale liv skal nås.

Senmoderne marginalisering

De unge er fanget mellem på den ene side en belastet baggrund og på den anden side et uddannelsessystem og et arbejdsmarked som netop kræver mange flere personlige kompetencer. Før var der et struktureret arbejdsmarked man kunne passe sig ind i – nu skal man kunne tage hånd om sig selv. De unge i undersøgelsen er ikke særlig robuste eller stærke, de kommer til kort i det almindelige uddannelsessystem. En moderne erhvervsskole er f.eks. typisk stor og kompleks, kræver at man kan orientere sig, kan strukturere sin tid selv. Det kan disse unge ikke, mange af dem har klaret sig godt og er vokset og modnet i en mere beskyttet specialskoletid, hvor de er blevet mødt med både struktur og indføling. En almindelig ungdomsuddannelse kan de ikke håndtere eller klare umiddelbart, det er alt for utrygt, og så er faren for at de vender tilbage til opvækstfamilien overhængende selvom det er det sidste de ønsker.

Tidligere ville unge som disse have en større chance for at finde en dør ind til arbejdsmarkedet. I dag er langt de fleste af de døre som unge som disse ville have kunnet gøre brug af lukkede. Således er den generelle samfundsmæssige udvikling med til at gøre i forvejen udsatte unge endnu mere udsatte end de var i forvejen qua deres familiemæssige baggrunde.

De gode oplevelser og den mangelfulde indsats

Det er gennemgående i mange af de unges erfaringer at det opleves som positivt at komme på afstand af familien og de problemer, de oplever er knyttet til denne. For mange af dem har ophold uden for hjemmet været åndehuller, som man husker på. Efterskoleophold huskes som noget fantastisk, hvor man har været med og følt sig som en del af et fællesskab for nogens vedkommende for første gang nogensinde.

Men for mange af de unge er det en oplevelse som at blive kastet ud på et åbent hav når de afslutter enten skoleopholdet eller også tiden efter eksempelvis specialklassen. De er ikke i stand til at opretholde den gode kurs som de er sat ind på. Efter at have sluttet i specialskolen eller vendt hjem fra efterskole eller lignende, har de ikke kunnet finde sig en plads de kunne udfylde og der synes ikke at have været tilstrækkeligt fokus på deres udsatte situation og faren for at de skulle falde tilbage i uheldige mønstre. Det er forekommet at en ellers positiv udvikling sættes over styr på grund af en tilsyneladende ukoordineret og mangelfuld indsats.

Familien som overlevelsesstrategi

Familien repræsenterer således en mulig retraitemulighed når man ikke kan klare sig på arbejdsmarkedet eller i det etablerede uddannelsessystem. Forældrene kan imidlertid langt fra løse opgaven, der er stor og formodentlig strækker sig en årrække frem. De er snarere netop en del af opgaven og problemet.

De unge er spændt ud i en krævende ambivalens mellem at være afhængige af forældrene og så samtidig ønske at bryde med dem for at komme videre selv. At se forældrene indebærer en stor risiko for tilbagefald til uheldige mønstre, som de unge ønsker at løsrive sig fra. Samtidigt er forældrene også en kilde til tryghed og velkendthed for de unge, selv om det velkendte ikke altid er af det gode. Det er smerteligt at skulle erkende at man er bedre tjent uden forældre end med de forældre man har.

De unge kan en del selv og der er noget at bygge på, men det kræver masser af støtte og særlige forløb måske helt til de er midt i 20'erne, de er sent udviklede og det går langsomt, men de fleste vil med en kontinuert indsats kunne få det normale eller næsten normale liv som de ønsker sig. De allerfleste af dem kan formentlig på sigt blive selvforsørgende, eller selvhjulpne hvis de får hjælp i tide. Der er nogen der skal henvende sig til dem og finde ud af hvad de kan, nogen de stoler på. Perspektivet er at megen social elendighed (og store

samfundsmæssige udgifter) således kan undgås.

Den fremtidige indsats

Undersøgelsen peger på at der er behov for en langsigtet koordineret indsats over for de unge. Det skal altså både hænge sammen og det skal være langsigtet, der skal ikke være nogen slip. Der skal være stabile voksne og meningsfulde sammenhænge til stede en årrække frem.

Det er en stor indsats, men der er også meget at redde. Hvis det ikke sker er risikoen overhængende for et øget misbrug, mere kriminalitet og masser af nye børn, der kan fortsætte den onde cirkel.

8. Undersøgelsens metode

I dette kapitel gennemgås det, hvordan undersøgelsen metodisk er gennemført. Herunder valg af informanter, dataindsamling, kvalitativ interviewmetode samt undersøgelsens status og udsagnskraft.

Interviewfortegnelse

- 1 interview med lederen af Toftlund specialskole Ole Schmidt.
- 1 interview med soc.rådgiver fra kommunens familiecenter Morten Horn.
- 1 gruppeinterview med projektets arbejdsgruppe

Disse 3 interviews med nøglepersoner har givet baggrundsviden i forhold til undersøgelsen af de unge og deres forældre.

- gruppeinterview med 3 unge kvinder
- gruppeinterview med 4 unge mænd
- gruppeinterview med 4 unge kvinder
- 1 individuelt interview med ung kvinde
- 3 individuelle interviews med unge mænd
- 2 individuelle interviews med mødre til udsatte unge
- 1 interview med mor og far til flere udsatte unge

De unge og forældrene er kontaktet via projektets arbejdsgruppe og interviewene er foretaget enten på et ungdomsbosted eller et aktiveringsprojekt. Forældrene er interviewet i hjemmene.

Kvalitativ interviewmetode

Undersøgelsen benytter sig af kvalitative interviews, fordi undersøgelsen sigter mod at give et indblik i den måde, som udvalgte informanter personligt oplever de pågældende problemstillinger på. Analyserne giver dermed et indblik i en gruppe udsatte unges motiver og bevæggrunde, såvel som udvalgte forældres oplevelse af situationen.

Det særlige ved en kvalitativ undersøgelse

En kvalitativ undersøgelsesmetode giver mulighed for at fokusere på de subjektive forståelses- og motivationsmønstre. De unges forestillinger og forventninger til deres liv er personlige og derfor forskellige og subjektivt begrundede. Det er disse personlige opfattelser som undersøgelsesmetoden skal kunne indfange. Målet er, at give et grundigt og detaljeret billede af et udvalgt antal unge. At forstå de bagvedliggende subjektive bevæggrunde. Det er altså de enkelte unges perspektiv der er i fokus.

Undersøgelsens status og udsagnskraft

Som nævnt består det datamateriale, der ligger til grund for denne undersøgelse af interview med 15 unge, 4 forældre samt nogle nøglepersonsinterview med professionelle. Et materiale af denne art kan ikke fortolkes og analyseres kvantitativt. Det vil sige, at man ikke i denne rapport vil støde på konklusioner, der f.eks. påpeger, hvor stor en procentdel af de unge, der oplever mødet med kommunen på den ene eller anden måde. Derfor heller ingen søjlediagrammer eller lignende. Materialet er dog omfattende og vægtigt nok til, at

de konklusioner der drages rækker ud over de konkrete 15 unge, som indgår som informanter i undersøgelsen. Generaliserbarheden ligger i at de unge som taler i undersøgelsen deler en række fælles livsbetingelser med ungdomsgruppen i bred forstand, de er opvokset under fælles samfundsmæssige og kulturelle betingelser, de befinder sig i en livsfase "ungdommen", der præges af opbrud, ønsket om at frigøre sig fra familien – stå på egne ben og finde ud af hvad det vil sige at være voksen. De kan så bidrage til at give et indtryk af hvordan det opleves fra en position som en der vækker bekymring.

9. Litteraturliste

Beck, Ulrich: Risk Society: Towards a New Modernity. - London: Sage, 1992.

Furlong, Andy; Cartmel, Fred: Young People and Social Change. Individualization and Risk in Late Modernity. - Buckingham : Open University Press, 1997.

Illeris, Knud; Katznelson, Noemi; Simonsen, Birgitte; Ulriksen, Lars: Ungdom, identitet og uddannelse. - København : Roskilde Universitetsforlag, 2002.

Katznelson, Noemi: Udsatte unge, aktivering og uddannelse. Dømt til individualisering. DPU's forlag, 2004.

Lash, Scott: Reflexivity and its Doubles. - I: Beck, Ulrich; Giddens, Anthony; Lash, Scott: Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. - UK : Polity Press, 1994.

Simonsen, Birgitte: De unges udfordringer. I: Jeg ved ikke hvor min vrede er. SUF – Den sociale Udviklingsfond, 2002.

Tidsskriftet Ungdomsforskning nr. 3,4 2004. Center for Ungdomsforskning